

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

ТЛУМАЧНИЙ
СЛОВНИК

***НАЙБІЛЬШ ВЖИВАНИХ ТЕРМІНІВ
З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
ДЛЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ***

ЧЕРКАСИ
2011

Тлумачний словник найбільш вживаних термінів з образотворчого мистецтва для учнів загальноосвітніх шкіл. Укладач Щербенко С.К. Черкаси: ОПОПП – 2010.- 56 с.

Укладач:

Щербенко С.К., методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензенти:

Волошенко О.В., завідувач кафедри педагогіки та психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук, доцент;

Лемешева Н.А., вчитель образотворчого мистецтва та художньої культури Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 20 Черкаського міськвиконкому

Державним стандартом початкової та загальної середньої освіти, підручниками з образотворчого мистецтва Любарської Л.М., «Програмою середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи» (Видавництво «Початкова школа», Київ - 2006) та «Програмами для загальноосвітніх навчальних закладів, 5-11 класи, художньо-естетичний цикл» (Видавництво «Перун», Київ, Ірпінь - 2005) передбачається спілкування учнів з приводу мистецтва із застосуванням спеціальної мистецтвознавчої термінології. У практичному посібнику представлено тлумачення термінів відповідно вікових особливостей дітей середнього шкільного віку.

Посібник буде корисним для практичного використання вчителями образотворчого мистецтва, інтегрованих курсів «Мистецтво» та «Художньої культури», 9 клас.

Рекомендовано до друку вченою радою інституту.
Протокол № 4 від 31 листопада 2010 р.

Від творчого вчителя до активного розвитку творчих здібностей учнів

Основним завданнями у загальноосвітній школі є пробудження в учнів інтересу до мистецтва, залучення до художньо-творчої діяльності у різних його видах, починаючи з початкових класів. І завдання вчителя у цей період навчання - захопити учнів мистецтвом, зародити потребу в творчості, закласти фундамент загальних мистецьких знань та умінь.

Основними видами діяльності на уроках «Образотворче мистецтво» залишаються сприймання, аналіз-обговорення творів мистецтва та практична художньо-творча діяльність учнів (малювання, пантоміма, декламація віршів, словесні описи станів природи, почуттів персонажів та інші різноманітні види творчості), у процесі яких формується особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, здійснюється розвиток загальних і спеціальних здібностей, художньо-образного мислення,

Кожного року в школу приходять діти, байдужі до мистецтва, вони живуть в одноманітному світі та колі своїх інтересів: ігрові приставки, неякісне телебачення, жорстокі комп'ютерні ігри.

Діти мало читають, не спілкуються, не займаються мистецькою діяльністю. І тенденція до байдужості зростає.

Як пробудити в дітях інтерес до самих себе? Як примусити «душу трудитись»? Як зробити творчу діяльність потребою, а мистецтво – природною необхідністю, частиною життя?

Мабуть, єдиний шлях до вирішення цієї проблеми – стимулювання творчої активності учнів на уроках образотворчого мистецтва.

Перш ніж перейти до ґрунтовного розгляду цього питання, потрібно визначити суть поняття «стимулювання творчої активності учнів». На уроці учень, як правило, виступає в ролі об'єкта або суб'єкта навчання, він повинен засвоїти та відтворити матеріал, даний учителем. Участь учня в навчальній діяльності може бути пасивною, активною або інтерактивною.

Пасивна діяльність не стимулює учня, він виступає в ролі «об'єкта навчання», на уроці відсутня творчість, самостійність, діти майже не спілкуються між собою і не виконують творчих завдань. Матеріал подається вчителем у вигляді міні-лекції, розповіді, монологу, демонстрації, пояснення, а це не завжди задовольняє учнів та дає низький рівень засвоєння знань.

Активна модель навчання передбачає застосування методів та форм, які стимулюють пізнавальну активність, самостійність учнів, розвивають творче мислення. Тоді учень виступає «суб'єктом навчання», виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Саме тому, як різновид активної, дітям найбільше подобається інтерактивна діяльність на уроці,

мета якої – стимулювати пізнавальну діяльність учнів, розвивати творчі здібності та інтелектуальну спроможність, створити якнайкращі умови для сприймання та засвоєння вивченого матеріалу.

Перевага активної діяльності учнів на уроці в тому, що навчальний процес відбувається в умовах активної взаємодії всіх учнів, у співпраці учителя і учня, на таких уроках панує атмосфера співробітництва та творчості.

Саме тому, першочерговим завданням на уроках з мистецтва є стимулювання творчої активності учнів. Це дає змогу зробити уроки цікавими, змістовними, «живими»; учні поводять себе природно, невимушено, висловлюють свої думки, аналізують мистецькі твори (музичні та візуальні), займаються творчою індивідуальною чи груповою діяльністю.

Та головне, потрібно зрозуміти – які б не використовувались і не впроваджувались технології, в основі всіх форм та методів залучення дітей до мистецтва лежить в емоційному сприйнятті музики та картин, творів декоративно-прикладного мистецтва. Вибираючи форму проведення, зміст, завдання, доцільно постійно узгоджувати його з пізнавально-творчими можливостями учнів. Слід пам'ятати, що ніщо не замінить учневі роботи його власної думки, емоційних вражень, які будуть спиратися не тільки на музичні та образотворчі знання, а й на широкі життєві та художні асоціації, які будуть спочатку виражені словами в описі предметів, сюжетів, природних явищ, творів мистецтва використовуючи художні терміни, що дає змогу успішно створювати творчі роботи. Учні мають навчитися встановлювати зв'язки між життєвими та художніми явищами; мати достатні знання програмового матеріалу та художньої термінології. Для підвищення ефективності вивчення образотворчого мистецтва, активного засвоєння мови мистецтв пропонуємо постійно використовувати «Тлумачний словник найбільш вживаних термінів для учнів загальноосвітніх шкіл» на кожному уроці для особистісно-емоційного сприймання художньо-естетичної інформації.

Методист лабораторії виховної роботи ОШОПП С.К. Щербенко.

А а

АБАКА, АБАК – верхня частина *капітелі колони, напівколони, або пілястра*, що має форму чотирикутної плити.

АБРИС, ОБРИС – (з німецької — *план, креслення*) — лінійний (контурний) рисунок. Або: обрис предмета, зроблений від руки, за допомогою лінії (контур). У гравіруванні - лінійний контурний малюнок допоміжного призначення, виконаний за допомогою калькування на прозорому папері (напр., під час роботи гравера над літографією). Див. *Контур, Начерк*.

АБСТРАКЦІОНІЗМ – модерністський *напрямок* в образотворчому мистецтві ХХ сторіччя. А. – це цілковита відмова від зображення форм дійсності, комбінація геометричних форм, кольорових плям та ліній у живописі, графіці та в скульптурі накопичення конструкцій з металу, граніту, мармуру. Поширився у Франції незадовго до Першої світової війни і остаточно сформувався як напрям у повоєнні роки (напр., твори Казимира Малевича).

АВТОГРАВЮРА – гравюра, для котрої друкарську форму з дерева, лінолеуму чи металу виконує сам митець – автор *композиції*.

АВТОПОРТРЕТ – зображення автора твору, яке він виконав сам, різновид портретного жанру у живопису, скульптурі, графіці. Див. Портрет.

АВТОРСЬКА ТЕХНІКА – техніка (на відміну від загальновідомих), винайдена та застосована при виконанні будь-якого художнього твору самим автором. *А. т.* визнається або виключно нова техніка, або така, що побудована на основі кількох технік.

АЖУР, АЖУРНИЙ, АЖУРОВИЙ – (з французької — *робити наскрізним*) — прозорий, наскрізний, провітчастий. Техніка створення наскрізного зображення чи орнаментального візерунка. Широко застосовується в багатьох різновидах декоративного мистецтва, в тому числі у техніці витинання, різьбленні по дереву, мереживі, плетених виробках тощо та в архітектурі. Малюнок або скульптура, що сприймаються на провіт.

АКВАРЕЛЬ – водяна прозора фарба на клейовій основі; техніка малярства або твір, виконаний такими фарбами.

АКВАТИПІЯ – технічний різновид граверного друку, побудований на застосуванні знежиреної (водяної) фарби, завдяки чому відтиск схожий на акварельний малюнок (своєрідний напівживопис - напівгравюра); твір, виконаний у цій техніці.

АКСЕСУАР – в образотворчому мистецтві річ другорядного значення, що доповнює характеристику центрального образу та розкриває загальний задум твору в цілому.

АКЦЕНТ – в образотворчому мистецтві засіб виокремлення кольором, світлом, пластичністю або розміщенням у просторі будь-якої фігури (обличчя, предмета, елемента зображення), до котрої необхідно привернути особливу увагу глядача.

АЛЕБАСТР – в образотворчому мистецтві різновид гіпсу. **А.** – м'який матеріал, який легко піддається ручній та механічній обробці (різьбленню, точінню тощо). З нього виготовляють переважно декоративні вази, дрібну пластику.

АЛФАВІТ – сукупність графічних знаків – літер, розміщених у традиційно усталеному порядку. Найпершим **А.** вважається фінікійський, що виник у II тисячолітті до н.е.

АЛЯ ПРИМА – спосіб виконання акварельного або олійного живопису за один прийом чи сеанс (живопис по сирому).

АМАТОР, ЛЮБИТЕЛЬ – в образотворчому мистецтві людина, яка займається будь-яким видом мистецтва без спеціальної фахової підготовки; людина, яка поверхово знайома з певною галуззю мистецтва.

АМПІР – стиль пізнього класицизму в західноєвропейській архітектурі та прикладному мистецтві (перша чверть XIX ст.), який виник у Франції за часів Наполеона I. Найбільш яскраво особливості стилю виявились в оздобленні меблів, бронзових виробів, в декоративному живопису та костюмі.

АМУЛЕТ – художній виріб зі скла (намистини), металу або каменю, шкіри, текстильних матеріалів, якому приписувалася надприродна здатність оберігати його власника від впливу злих сил. Див. **Талісман**.

АНГОБ – у кераміці декоративне покриття у вигляді найтоншого шару білої або кольорової глиняної маси, нанесеної на поверхню керамічного виробу до випалювання в печі, щоб зарівняти його нерівності й надати відповідного вигляду шляхом нанесення кольорових візерунків.

АНИМАЛІСТ – митець, який зображує тварин.

АНИМАЛІСТИЧНИЙ ЖАНР – жанровий різновид образотворчого мистецтва, що зображує тварин.

АНИМАТОР – художник, який працює над створенням мультиплікаційних фільмів.

АНИМАЦІЯ – мистецтво оживлення малюнків, ляльок, неживих предметів шляхом знімання на кіноплівку окремих рухів; мистецтво створення анімаційних фільмів.

АНСАМБЛЬ – в образотворчому мистецтві єдність, злагоджена цілісність художнього твору. Термін **А.** застосовується до окремого художнього твору, а також до групи творів різних видів мистецтва, що взаємодіють згідно із задумом митця.

АНТАБЛЕМЕНТ – горизонтальна частина будівлі (архітектурного ордеру), що спирається на колони. Складається з архітрава, фриза та карниза, котрі оздоблюються декоративними архітектурними елементами.

АНТИКВА – класичний тип шрифту, який розробили італійські гуманісти в XV ст. на основі стародавнього латинського письма (римського маюскула) та його подальшого середньовічного різновиду – каролінгського мінускула. **А.** Ренесансу в своїй основі наслідує римський капітальний шрифт, що зустрічається на скульптурних та архітектурних пам'ятках Стародавнього Риму. Став зразком для утворення сучасних друкарських шрифтів.

АНТИКВАРІАТ – старовинні речі, з-поміж котрих можуть бути твори мистецтва, книги, рукописи тощо. Близьке за значенням – раритет.

АНТИЧНЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво високорозвинених рабовласницьких суспільств Середземномор'я та Передньої Азії у

I тис. до н.е. (Греція та елліністичні держави, Римська республіка) і в 1-ій половині I тис. н.е. (Римська імперія).

АНТРОПОМОРФНИЙ ОРНАМЕНТ – орнамент, що складається із стилізованих декоративно перероблених зображень людей і людиноподібних казкових істот.

АНТУРАЖ – навколишнє середовище, обстановка, що оточує, довкілля.

АНУБІС – бог смерті у стародавніх єгиптян. Зображувався у вигляді священного бика з золотими рогами та сонячним диском між ними.

АПЛІКАЦІЯ – спосіб створення орнаментів. візерунків, зображень шляхом нашивання або наклеювання на тканину, папір тощо різнокольорових клаптиків тканини, паперу і т.д.; твір, виконаний у такій техніці.

АРКА – несуча конструкція, що має обриси кривої, вигнутої у бік навантаження.

АРХАЇКА – в історії мистецтв – давньогрецьке мистецтво, що набуло розвитку в VII – VI ст.. до н.е. на теренах материкової Греції, островів грецького архіпелагу, Малоазійського узбережжя та Південної Італії. Доба А. характерна розпадом родового устрою та становленням рабовласницького суспільства. Відповідно до цього і мистецтво А. має перехідний характер. Поєднане ще на початку свого зародження з передуючим йому мистецтвом “геометричного стилю”, А. виробила образи та форми, що базувалися на давньогрецькій міфології і розвинулися в добу класики.

АРХАНГЕЛ – у християнській іконографії зображення вищого за рангом янгола у вигляді чоловічої постаті з крилами за спиною.

АРХІТЕКТОР – старший будівельник, керівник будівельних робіт, який має певний задум; автор проекту, завдяки чому просте будівництво підпорядковується загальній ідеї і стає засобом вираження образу, попередньо задуманого А., переростає в художню творчість архітектуру.

АРХІТЕКТУРА – будівництво, мистецтво будівництва, мистецтво проектувати та споруджувати, що підіймається до рівня художнього узагальнення ідей та виражає в художньо-образній формі уявлення

людини про світ, простір, час, вічність, тривкість або мінливість та рух, радощі або смуток, самотність. *А.* може виражати і навіть безпосередньо зображувати конкретні асоціації, пов'язані з усвідомлюванням дій людини в предметному середовищі, використанням даної будівлі у власних цілях, поводженням з предметами облаштування інтер'єру тощо. З художньо-образного боку *А.* відрізняється від простого будівництва, що має ужиткову мету. Це відбувається завдяки діяльності художника-архітектора.

АСИМЕТРИЯ – відсутність або порушення симетрії.

АСОЦІАЦІЯ, АСОЦІАТИВНИЙ – уявний зв'язок, що виникає між двома або більше сприйняттями, уявленнями, поняттями або образами на підставі будь-якої ознаки схожості або подібності. Див. ***Образ.***

АТЛАНТ – вертикальна підпора у вигляді чоловічої постаті, що виконує роль несучої архітектурної деталі замість колони.

АФІША – один з видів реклами, оголошення про виставу, концерт, виставку тощо, котрий вивішують у людних місцях. Композиційне рішення реклами іноді має вигляд завершеного самостійного художнього твору. З розвитком поліграфії наприкінці ХІХ ст. реклама перетворилася в особливий вид графічного мистецтва. Див. ***Плакат.***

АФРОДИТА – у давньогрецькій міфології богиня кохання та краси. (У стародавніх римлян – Венера). Згідно з легендою, народилася з морської піни. *А.* часто зображували, коли вона виходить з моря, часто у супроводі сина Ерота (у римлян – Амура) – бога кохання, її посланця.

АХРОМАТИЧНИЙ КОЛІР – безбарвний, тобто білий, чорний та проміжні між ними відтінки сірих кольорів, що відрізняються лише ступенем світлоти.

Б Б

БАЗИЛІКА – прямокутна споруда, розділена повздовж рядом колон або пілонів на кілька частин (т. зв. кораблів та нефів), що мають самостійне перекриття; основний тип християнських храмів, характерний для візантійської та інш. архітектур.

БАЛДАХІН – в архітектурі декоративний елемент у формі невеличкого намету, що нависає над скульптурою, розміщеною в ніші. В архітектурі кам'яні **Б.** з'явилися з XII ст.

БАЛКА – носійна конструкція (або елемент конструкції) у вигляді бруса, який спирається на дві і більше опори і працює на вигин.

БАЛЮСТРАДА – огороження балконів, терас, сходів і т.п., що складаються з фігурних стовбців (балясин), що перекриті плитою, балкою, перилами і т.п.

БАНЯ (купол) — (з італійської — *купол, склепіння*) — склепінчасте перекриття, верхівка споруди, найчастіше — церкви (храму), що спирається безпосередньо на круглу чи багатокутну основу стіни (барабан). Тому й за формою бані бувають різні — схожі на півкулю, зрізану цибулину, маківку, шолом, піраміду.

БАРБІЗОНЦІ – (митці т. зв. “барбізонської школи”) – представники реалістичного художнього напрямку у французькому пейзажному малярстві 30-60-х рр. XIX ст. (Т. Руссо, Ж. Допре, Ш.-Ф. Добіньї та ін.), які писали свої пейзажі в селі Барбізон та в його околицях поблизу Фонтенбло. Спираючись на традиції голландських пейзажистів XVII ст., **Б.** створили новий тип національного французького пейзажу, що правдиво, просто та поетично відтворював французьку природу. Твори **Б.** стимулювали розвиток реалістичного пейзажу в європейському мистецтві XIX ст.

БАРВНИК, БАРВА – речовина органічного походження, що має певний колір. Після розтирання з олією (або іншими сполуками) утворює фарбу (краплак, берлінська лазур тощо).

БАРЕЛЬЄФ – різновид випуклого рельєфу, в якому скульптурне зображення або орнамент виступають над площиною поверхні не більше, ніж на половину власного об'єму. **Б.** найбільш розповсюджені в настінних скульптурних зображеннях, медальйонах тощо.

БАРОКО – художній стиль кінця XVI – серед. XVIII ст. в мистецтві європейських країн, головним чином в Італії, а також в Іспанії, Фландрії, Німеччині, Франції та ін. **Б.** притаманні грандіозність, пишність, вигадливість елементів, поєднання ілюзорного та реального.

БАТАЛІСТ – митець, творчість якого присвячена зображенню військових подій, сюжетів.

БАТАЛЬНИЙ ЖАНР – галузь образотворчого мистецтва (переважно малярства), присвячена військовій тематиці. Головним чином відображує бойові події. **Б. ж.** може розглядатись і як окремий розділ історичного жанру.

БАТИК – у декоративно-прикладному мистецтві техніка розпису тканини за допомогою спеціального резерву, нанесеного на неї – тобто такого складника, який зберігав би її окремі частини від наступного фарбування. Ця техніка була відома ще в VI ст. н.е. на Далекому Сході. Виготовлення **Б.** поділяється за технікою на два види: холодний і гарячий **Б.**

“БЕЗКОНЕЧНИК” – український народний орнаментальний мотив, поширений на усій території України. Головний елемент **“Б.”** – замкнена меандрова лінія відома ще з часів палеоліту, зокрема на виробах із бивнів мамонта. Технічні особливості деяких видів цього мистецтва зумовлюють стилізацію **“Б.”** у вигляді зигзагу (нанизування бісеру), кружечків, діагонально з’єднаних рисками (випалювання).

БЕРЕГІНЯ – міфологічний персонаж у східних слов’ян, берегова мавка.

БІЛИЛО – біла олійна або гуашева фарба (свинцева, цинкова, титанова, баритова).

БОНДАРСТВО – (художнє) – виготовлення декоративно-ужиткових речей із тесаних клепок і гнутих обручів або технікою видовбування зі вставним Дінцем (барила, бочівочки, сільнички, цеберки тощо). Оздоблювалось випалюванням, різьбленням і декоративним розписом. Орнаментація рослинна або геометрична. **Б.** відоме на території України з I ст. н.е., поширилось у Київській Русі у X – XI ст.

БОРДЮР – у технології лозоплетіння один із способів завершення верхньої частини ажурного виробу (напр., кошик). **Б.** плетеного виробу має різну за висотою, шириною та розміром хвилясту форму.

БУКВИЦЯ – давньоруська назва ініціалу; велика літера, що розміщується на початку тексту книги, розділів частин або абзаців; **Б.** виділяється порівняно з іншими більшим розміром або написанням. Є

найдавнішим елементом оформлення книги. В давньослов'янських книжках для оформлювання **Б.** використовували різноманітні фарби. Широкого розповсюдження у **Б.** набув орнаментований мотив – плетінка – зображення химерних тварин, що сплітаються в декоративний візерунок.

БУЛЬДЕНЕЖ – у садово-парковому мистецтві форма підстрижених кущів, великі квітки якої утворюють кулеподібні суцвіття, схожі на снігові кулі.

БУТАФОРІЯ – вироби, що імітують натуральні предмети, напр., реквізити для театральних вистав або магазинних вітрин; також підробка, мішура, показна розкіш. Митці використовують **Б.** у майстерні, студії в якості натури, моделі для малювання, малярства. Див. *Муляж*.

БЮСТ – (погруддя) скульптурне зображення голови і верхньої частини тіла людини.

В в

“ВАЗОН” – український народний орнаментальний мотив у вигляді симетричного зображення рослини – міфологічного образу “дерева життя”. Часто безпосереднє зображення “вазона” у мотиві орнаменту відсутнє, замість нього можуть використовуватись кружечок, квадратик, трикутник тощо.

ВАЗОПИС – декоративний *розпис* посудини (орнаментальний або сюжетний) спеціальними керамічними фарбами (ангобами) з подальшим випалюванням у печі.

ВАТМАН – папір вищого ґатунку з шорсткою поверхнею, котрий використовують для малювання та креслення.

ВЕДУТА – у мистецтві XVIII – поч. ХХ ст. вид місцевості (міський або гірський пейзаж), зображений, зазвичай – топографічно точно.

ВЕЖА – будинок або споруда круглої, квадратної чи багатокутної в плані форми, висота якої набагато перебільшує горизонтальні розміри (сторожові вишки, дзвіниці, маяки, ратуші тощо).

ВЕРНІСАЖ – закритий перегляд виставки, в якому беруть участь лише запрошені особи (митці, мистецтвознавці тощо); перший день відкриття виставки для широкого кола глядачів.

ВЕРСТАТ – спеціальний прилад (пристрій), наявність якого для виконання художніх творів у певних видах образотворчого мистецтва обов'язкова (напр., у килимарстві – ткацький верстат (кросно); у графіці – офортний верстат; у кераміці – гончарний круг; у живописі – мольберт тощо).

ВЕРТЕП – різновид народного театру, де є два види вертепного дійства: 1) народна лялькова вистава; 2) народна театралізована вистава.

ВИБІЙКА – у народному мистецтві тканина з візерунком, надрукованим з різьбленої або набірної дошки. Один із давніх видів народного прикладного мистецтва. **В.** набула поширення у Середні віки в країнах Сходу та Європи. Виготовлялась ручним способом технікою набивання молотком по накладеній на дошку тканині. Кількість дощок (“манер”, або “квіток”), зазвичай, відповідає кількості кольорів у візерунку.

ВИПАЛ, ВИПАЛЕННЯ – техніка оброблювання керамічних виробів, що полягає в обпалюванні в керамічній печі висохлого глиняного виробу з метою надання йому певної міцності, а також глазури для спікання її з поверхнею керамічного виробу.

ВИПИЛЮВАННЯ – техніка виготовлення художнього виробу з дикту або тонких платівок з деревини за допомогою спеціального пристрою. У кінцевому результаті виріб набуває вигляду ажурного сюжетного або орнаментованого візерунка. Останнім часом цей вид ремісництва майже не застосовується.

ВИПУКЛА ГРАВЮРА (ВИСОКА ГРАВЮРА) – один із основних видів граверної техніки. На відміну від заглибленої гравюри, розрахований для друкування з самої поверхні дошки.

ВИРАЗНІСТЬ ОБРАЗУ – несе певні риси характеру; певна ступінь виразності досягається завдяки специфічним засобам вираження (*динаміка, статика, контраст, масштабність*).

ВИСОКЕ ВІДРОДЖЕННЯ – завершальний етап мистецтва доби Відродження в Італії, що припадає на кінець XV ст. – 1-й Пол. XVI ст.

ВИТИНАНКА – художній твір народного декоративно-прикладного мистецтва у вигляді витятої з одно- або багатоколірних аркушів

паперу (складених у декілька разів) орнаментованої чи сюжетної композиції. Мереживно витяті ножицями (або спеціально загостреним ножем) художньо оброблені листи паперу, шматки повсті, сукна, шкіри.

ВИШИВАННЯ – найрозповсюдженіший вид декоративно-ужиткового мистецтва, що сягає глибини віків. Найширше застосування цей вид творчості набув в оздобленні одягу та ужиткових речей, виготовлених з тканин, шкіри, на котрих вишивали ручним чи машинним способом орнамент або мотив (сюжет).

ВІДНОШЕННЯ – термін художньої практики на означення досконалого взаємовідношення одного світлоколірного тону з іншими (переважно суміжними) тонами як важливого засобу точного, виразного та цілісного зображення дійсності (див. *Світлотінь, Колір*).

ВІДРОДЖЕННЯ – доба розвитку культури в Італії у XIV ст. та в країнах Західної Європи XV-XVI ст.; архітектурний стиль цього періоду. Сам термін *В.* означає відродження традицій античної культури. У мистецтві орієнтувалося на гармонію і простоту, звернення до природи. Розрізняють Раннє Відродження (Донателло, Альберті, Мазаччо); Високе Відродження (Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель) і Пізнє Відродження. Див. *Високе Відродження*.

“ВІД РУКИ” - в образотворчому мистецтві вислів, що застосовується до дрібної скульптурної пластики, малюнка, орнаменту, начерку, креслення, шрифтового тексту тощо; виконуються вони без допомоги інструментів або пристосувань, тільки завдяки роботі рук.

ВІДТІНОК – у галузі образотворчого мистецтва незначна, часто мало примітна відмінність у кольорі або світлотіні між двома спорідненими тонами.

ВІЗЕРУНОК – малюнок, що утворюється усвідомленим або абстрагованим поєднанням ліній, кольорів, тіней, завдяки чому зображення може бути певного, абстрактного або асоціативного змісту (напр., орнамент, візерунок на замерзлих вікнах тощо).

ВІЛЬНИЙ РОЗПИС – різновид художнього розпису. Виконують без попереднього нанесення на тканину резервуючої суміші.

ВІТРАЖ – твір декоративного мистецтва, сюжетного або орнаментного характеру, виконаний з різнокольорового скла. Розрахований на наскрізне освітлення й призначений для заповнення віконних рам в окремих архітектурних спорудах.

ВОЛЮТА – декоративний елемент у художньому ліпленні, куванні, у вигляді спірально скрученого завитка, схожого з елементом капітелі іонічного ордеру.

ВУГІЛЬ - в образотворчому мистецтві широко розповсюджений матеріал для малювання у вигляді тонких паличок, виготовлених шляхом згорання дерева певних сортів, або сформованих із спеціального вугільного пилу, скріпленого рослинним клеєм.

Г г

ГАМА КОЛЬОРОВА – в образотворчому мистецтві назва зовнішніх колористичних особливостей *колориту* (гама – тепла, холодна, світла тощо).

ГАПТУВАННЯ – оздоблення тканини орнаментованими або сюжетними композиціями шляхом пришивання до неї золотавих чи сріблястих ниток.

ГАРМОНІЯ – явище, що визначає співмірність окремих частин виробу з усім виробом та поміж собою, котре досягається, насамперед, єдністю пропорційних відношень; упорядкована узгодженість частин єдиного цілого. Гармонія в скульптурі, напр. грецького атлета - поєднання фізичної краси і героїчної мужності.

ГАЧОК – у техніці в'язання спеціальний інструмент у вигляді невеличкого стержня, один кінець котрого зігнутий у протилежну сторону (у середину). Гачки можуть виготовлятися з дроту, дерева, кістки або пластмаси. Увесь стержень, окрім робочої частини, може бути різним за формою.

ГЕОМЕТРИЧНИЙ ОРНАМЕНТ – різновид орнаменту, обмежений використанням тільки геометричних елементів і позбавлений наочних ознак образності.

ГЕОМЕТРИЧНИЙ СТИЛЬ – термін історії мистецтв на означення початкової стадії розвитку давньогрецького вазопису. У ширшому значення цей термін поширюється також і на інші однотипні

пам'ятки тієї ж доби (напр., на дрібну культову скульптуру). Для геометричного стилю характерне використання геометричних форм (лінії, крапки, кривульки, спіралі, кола, трикутники тощо) й утворення з цих елементів геометричного орнаменту. Вперше *Г. с.* проявився в орнаментативній збірці праці та предметів побуту в епоху неоліту (IV тисячоліття до н.е.), остаточно склався як стиль в X-VIII до н.е.

ГЕРАКЛ – у давньогрецькій міфології герой, син Зевса, що відзначався сміливістю та великою фізичною силою (у римлян – Геркулес). За легендою, здійснив дванадцять подвигів. після чого став безсмертним.

ГЕРМЕС – у давньогрецькій міфології вісник, посланець богів, насамперед Зевса, який повідомляв людям їх волю. Зображувався з посольським жезлом, з крилатим шоломом на голові та в крилатих сандаліях. Вважався також покровителем мандрівників і торговців, тому вздовж шляхів установлювались придорожні стовпи – герми з його зображенням (у римлян називався Меркурій). Як бог скотарства, *Г.* був заступником тварин, тому часто зображувався з бараном на плечах, і в цьому вигляді став прототипом першохристиянських зображень Доброго пастиря.

ГІГАНТОМАНІЯ – невинуватий потяг до грандіозного, непомірно великого відображення чого-небудь (проект, скульптура, архітектурна споруда тощо).

ГІПСОГРАФІЯ - загальний технічний різновид випуклої гравюри на пластині з гіпсу та відбиток на папері із гравюри на гіпсі.

ГІРЛЯНДА – у прикладному мистецтві послідовно сплетені в ланцюг елементи візерунка або орнаменту, що повторюються.

ГЛЕЙ – пластична гончарна глина сизого, червоного та ін. кольорів.

ГЛЯНЕЦЬ, ГЛЯНС, ГЛЯНЦ – блискуча над гладка поверхня, що утворилась шляхом полірування, лакування, глазурування.

ГОНЧАР – майстер, який виготовляє гончарні вироби з глини на гончарному крузі.

ГОНЧАРНІ ВИРОБИ – в ужитковому мистецтві вироби з випаленої кольорової глини, що мають пористу структуру й покриті прозорою

глазур'ю або ангобом. До *Г. в.*, головним чином, належить посуд найпростішого типу, виготовлений на гончарному крузі. В широкому значенні термін *Г. в.* може охоплювати майоліку і навіть кераміку.

ГОРЕЛЬЄФ, ГОРОРІЗЬБА – різновид випуклого рельєфу. Зображені у *Г.* фігури та предмети, що здіймаються над площиною фону більш ніж на половину свого об'єму, схожі на повнооб'ємні. Часто вони лише торкаються тла, а в деяких випадках можуть зовсім відокремлюватися від нього в деталях.

ГОРИЗОНТ, ОБРІЙ – у краєвиді уявна лінія стикання неба та землі умовно приймається за пряму, хоча на її форму впливає в невеликих межах сферичність земного простору. Положення лінії *Г.* залежить від висоти точки бачення спостерігача і завжди перпендикулярне до лінії виска, яка визначається гравітаційними силами й спрямована до центру Землі. Тому в образотворчому мистецтві, особливо в малюванні з натури, лінія *Г.* є важливим елементом і показує рівень точки бачення, тобто проєкцію рівня очей митця на об'єкт та на зображальну площину (картину). Перспективний, або видимий, *Г.*, розміщений митцем (у зв'язку з композиційним рішенням) поблизу від верхнього або нижнього краю зображення, називається, відповідно, “високим” або “низьким” *Г.* Висоту *Г.* слід відрізнити від висоти точки бачення.

ГОТИКА – стиль західноєвропейського живопису (переважно архітектури) другої половини XII-XV ст. – доби найвищого розвитку феодалізму та його занепаду. Названий за ім'ям німецьких племен – готів. Готичний стиль виник на основі народних традицій німців, досягнень романської культури, головним чином, архітектури та християнського світогляду. Зміг проявитися в будівництві кафедральних соборів та пов'язаному з ним мистецтві кам'яного та дерев'яного різьблення, скульптури, вітражів. набув поширення у живопису.

ГРАВЮРА НА ГІПСІ – див. *Гіпсографія.*

ГРАВЮРА НА ДЕРЕВІ – див. *Ксилографія.*

ГРАВЮРА НА КАМЕНІ – див. *Літографія.*

ГРАВЮРА НА ЛІНОЛЕУМІ – див. *Ліногравюра*

ГРАДАЦІЯ – послідовна та поступова зміна якості форми. В архітектурі та скульптурі – від одного об'єму до іншого; у живописі

та графіці – від одної сили тону (або кольору) до іншої. Див. *Нюанс, Моделювання, Пластика*.

ГРАТОГРАФІЯ – рисунок, виконаний на папері шляхом продряпування попередньо нанесених шарів акварелі, воску, а також гуаші розведеної на мильній основі.

ГРАФІКА – один із видів образотворчого мистецтва (наближений до малярства за змістом та формою, але зі своїми індивідуальними завданнями та художніми можливостями). На відміну від живопису, основним зображувальним засобом *Г.* є однотоновий малюнок (лінія, світлотінь). Роль кольору в *Г.* порівняно обмежена. Звичайно, твори *Г.* виконують на папері. Інколи використовуються й інші матеріали (шовк, пергамент тощо).

ГРАФІТИ – стародавні написи, головним чином ужиткового характеру; малюнки, надряпані на стінах споруд, посудинах тощо.

ГРИЗАЙЛЬ – монохромний живопис, виконаний відтінками одного кольору (зазвичай, сірого), переважно декоративного призначення. *Г.* у вигляді декоративного розпису або панно, як правило, імітує скульптурний рельєф. У станковому живописі техніка *Г.* застосовувалась (почасти застосовувалась) для допоміжних робіт – при виконанні підмальовок або ескізів. У цьому випадку митці однотонний живопис будь-якого кольорового відтінку називають *Г.*

ГРОТЕСК – в образотворчому мистецтві, театрі, літературі зображення людей або предметів у найфантастичнішому, комічно-хімерному, неправдоподібному вигляді; орнаментика у вигляді переплетених зображень тварин, рослин тощо, найдавніші зразки якої були виявлені в руїнах давньоримських будов, що в народі називались “гротами”, звідки цей орнамент і запозичив свою назву; вид друкарського шрифту з рівномірною товщиною штрихів без засічок. У широкому розумінні *Г.* називають все різко характерне, карикатурне до повторного, дивовижне до фантастичного.

ГУАШ – барвниковий матеріал, призначений для живопису. Використовується також у декоративно-прикладному мистецтві та в деяких видах творчості; техніка живопису цими фарбами, а також твір, виконаний у цій техніці.

Г г

ГРУНТ – у технології малярства тонкий шар спеціальної суміші (а також сама суміш), що наноситься на основу з метою надання її поверхні необхідних кольорових або фактурних властивостей, а також щоб обмежити надмірне всмоктування сполучної речовини; у техніці заглибленої гравюри – шар кислотостійкого складу (а також і самий склад), яким покривають металеву дошку перед початком роботи і, частково, під час травлення. **Г.** називають також світле тонування поверхні перед нанесенням малюнка. **Г.** може застосовуватись і в інших специфічних видах образотворчого мистецтва.

Д д

ДЕДАЛ – у давньогрецькій міфології славетний майстер, архітектор та скульптор. За легендою, збудував для царя острова Крит Міноса знаменитий лабіринт, де оселилося чудовисько – Мінотавр. За допомогою крил з пір'я, скріпленого воском, разом з сином Ікаром утік від царя. **Д.** вважається також винахідником грецької скульптури, тому найдавніші статуї називались у Греції дедалами або дедалічними.

ДЕІСУС (ДЕІСУСНИЙ ЧИН) – у давньоруському малярстві композиція із зображенням Христа посередині і Богоматері та Івана Хрестителя обіруч. Іконописний **Д.** складався з трьох самостійних ікон, із яких центральна зображувала Христа.

ДЕКОР (з латинської — *прикраса, прикрашаю*) – система, сукупність декоративних елементів (прикрас) в архітектурі та прикладному мистецтві. Декор містить в собі художнє оформлення або художню обробку предмета в цілому: розпис, підбір фарб, фактуру поверхні, текстуру та інші особливості.

ДЕКОРАТИВНИЙ – такий, що слугує для прикраси, оздоблення приміщення, предметів побуту.

ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА – скульптура, що є частиною архітектурного ансамблю і призначена для оздоблювання фасадів, інтер'єрів, споруд, парків, міських вулиць, площ; дрібна пластика. До **Д.** с. архітектурних ансамблів також відносяться архітектурні елементи з чорних металів. Майже всі вони належать до розділу монументально-декоративного мистецтва: грати вікон та огорожі,

гратчасті двері та брами, решітки криниць та фонтанів, грати надгробків, церковні дзвони, поручні сходів та балконів, вуличні ліхтарі тощо.

ДЕКОРАТИВНІСТЬ – художні властивості, що посилюють емоційно-виразну та художньо-організуючу роль творів пластичних мистецтв у предметному середовищі, що оточує людину. Важливу роль у створенні ефекту декоративності творів відіграють декор, в тому числі орнамент і його деталі, виразність природної фактури матеріалів, композиційна організація лінійних ритмів. пластичність об'ємів і кольорових плям тощо.

ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво прикрашання, оздоблення.

ДЕКОРАТИВНИЙ ЖИВОПИС – застосовується для прикрашання будівель, інтер'єрів у вигляді кольорових панно, які змінюють візуальне сприйняття приміщення.

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво створення ужиткових та побутових предметів, що містять у собі художньо-естетичні атрибути й призначені не тільки для задоволення практичних потреб, але й для прикрашення житла, архітектурних споруд тощо.

ДЕКОРАЦІЯ – художнє оформлення вистави засобами малярства, архітектури, графіки, бутафорії, скульптури, освітлення, постановчої техніки тощо.

ДЕТАЛІЗАЦІЯ – в образотворчому мистецтві досконале, реалістичне виконання всіх дрібниць та подробиць у зображуванні будь-чого. Практика *Д.* притаманна художникам раннього Відродження.

ДИЗАЙН – особлива сфера діяльності фахівця, що складається з інженерно-художньої та науково-організаційної розробки матеріального середовища людини.

ДИНАМІКА – зорове сприйняття руху, спрямованості форми.

ДИНАМІЧНИЙ – рухливий.

ДИНАМІЧНІСТЬ (з грецької - *рух*) — в образотворчому мистецтві динамічність — це засіб художньої виразності, створення ілюзії руху

форми, враження руху й напруги у композиції, дії внутрішніх сил (експресія); отже, прикметник *динамічний* означає *рухливий*.

ДОМІНАНТ – у мистецтві композиції елемент, якому надається найбільшого значення і який підкреслюють, виділяють композиційними засобами та прийомами. Див. *Акцент*.

ДОПОВНЯЛЬНІ КОЛЬОРИ – кольори, котрі при зіставленні один із одним посилюють один одного, а при змішуванні знебарвлюються.

ДОРІЙСЬКИЙ СТИЛЬ (ДОРІЧНИЙ) – один із початкових стилів мистецтва Стародавньої Греції, що поширився на її території з середини XII ст. до н.е. внаслідок т. зв. дорійського вторгнення. Йому притаманна геометрична орнаментика (бронзові та залізні вироби).

ДРАПРОВКА, ДРАПЕРІЯ – в образотворчому мистецтві термін, що визначає розміщення та загальний характер трактування зборок на одязі або тканині взагалі.

ДРІБНА ПЛАСТИКА, ДРІБНІ ФОРМИ (з грецької *пластика* — *ліплення, скульптура*) – у прикладному мистецтві дрібні статуетки з порцеляни, мармуру, металу та ін. матеріалів, що слугують елементами побутового облаштування та прикрашення помешкань.

Е е

ЕКОРШЕ – назва скульптури, що зображує людину з відкритою структурою м'язів (без шкіри). Створена французьким скульптором Ж.А. Гудоном у 1767 р. в Римі в якості анатомічного посібника для художників-початківців. Інша назва **Е.** – “гудон”, за ім'ям скульптора; анатомічний посібник такого типу.

ЕКСЛІБРИС – у художньому оформленні книжки графічна композиція невеликих розмірів з позначенням імені власника книжки. Зазвичай, надрукована у вигляді ярлика і призначена для наклеювання на внутрішню сторону книжкової палітурки.

ЕКСПОЗИЦІЯ – в образотворчому мистецтві принципи та порядок розміщення художніх творів, виставлених для огляду на виставці, в музеї, галереї тощо.

ЕЛЕМЕНТ (композиції, форми) — найменша складова частина цілого, звідси — елементарний, найпростіший. Наприклад, з елементів складаються деталі, а з деталей — фрагменти композиції.

ЕНКАУСТИКА – восковий живопис – мало поширений у наш час технічний різновид живопису, який засновано на застосуванні воску як сполучної речовини.

ЕСКІЗ – в образотворчому мистецтві художній твір допоміжного характеру, що є підготовчим начерком основного твору. Виконанню значної картини або скульптури, зазвичай, передує ціла серія **Е.**, у яких митець шукає або опрацьовує структуру цілого, яка б його задовольнила. Будь-який повноцінний **Е.** повинен давати чітке уявлення про основний ідейно-образний зміст задуманого митцем твору. Доробок **Е.** може стати проектом, картиною, завершеним твором у матеріалі.

ЕСТАМП - (з французької - *друк, відбиток*) - твір друкарської художньої графіки, звичайно — підписаний автором, виконаний ним власноруч з друкарської дошки. **Е.** - літографічний відтиск як станковий твір художньої графіки. Термін виник у ХІХ ст.

ЕСТЕТИКА – емоційне, чуттєве ставлення людини до дійсності.

ЕТЮД – в образотворчому мистецтві невеликий твір допоміжного характеру, виконаний з натури з метою її вивчення. Як і ескіз, етюд може бути живописний, графічний і скульптурний і часто слугує підготовчим матеріалом для роботи над картиною, графічним твором, скульптурою тощо.

ЕТЮДНИК – спеціальний плескатий дерев'яний ящик зі всім необхідним для роботи художника-живописця та місцем для етюду.

Є є

ЄДИНОРІГ, ОДНОРІГ – міфічна істота з одним довгим закрученим рогом та тілом бика (пізніше – коня); відома з ІІІ тисячоліття до н.е. Згідно з легендою, його могла приручити тільки цнотлива діва. Зображення **Є.** було популярним не тільки в геральдиці, але й в середньовічному мистецтві взагалі.

ЄХИДНА – у давньогрецькій міфології потвора у вигляді напівзмія-напівжінки. Від неї пішли й інші міфічні істоти, зокрема гідри, химери та сфінкси.

Ж ж

ЖАНР – в образотворчому мистецтві історично сформований, усталений різновид художніх творів, зображення котрих мають свій характер, зміст та форму відповідно до певної теми: історичний, побутовий (жанровий), батальний, анімалістичний, пейзажний, портретний, духовний, міфологічний, мариністичний, натюрморт тощо.

ЖИВОПИС (МАЛЯРСТВО) – вид образотворчого мистецтва, основним виражальним засобом якого є колір та перехід кольорових відтінків; він відтворює дійсність за допомогою фарб. **Ж.** поділяється на *станкове мистецтво, монументальне та декоративне*. Основні різновиди **Ж.** техніки прийнято позначати за різновидами барвниковий матеріалів: *Олійний живопис, Акварель, Гуаш, Темпера, Пастель, Фреска, Мозаїка, Енкаустика* тощо.

ЖИВОПИСЕЦЬ (МАЛЯР) – художник, *митець*, що безпосередньо виконує роботу в галузі живопису.

ЖИРНИЙ ШРИФТ – шрифт з дуже широкими основним штрихами та вузьким внутрішньо літерним просвітом. Вживається в рекламних виданнях.

ЖУРІ – у галузі образотворчого мистецтва група митців, мистецтвознавців, фахівців тощо.

З з

ЗАБАРВЛЕНІСТЬ – штучне посилення кольору або захопленість поєднанням певних барв.

ЗАКОМПОНУВАТИ - гарно розташувати зображення на площині.

ЗАМАЛЬОВКА (ЗАРИСОВКА) – також, як і «етюд», це малюнок з натури, що виконується як вправа переважно поза майстернею (рідко – в майстерні) з метою набування або поліпшення практичних навичок та збирання матеріалу для основної роботи (картини, графічного твору, скульптури). На відміну від відповідного за технічними засобами начерку, виконання **З.** може бути дуже деталізованим.

ЗАСІБ (зображувальний) — спосіб зорового (зримого, видимого) створення художнього образу. У кожному виді образотворчого

мистецтва зображувальні засоби виявляються по-різному, залежно від використовуваних матеріалів та інструментів. Наприклад, основними зображувальними засобами у графіці є лінія, пляма, крапка, штрих, світлотон, у живопису — колір та світло.

ЗАСТАВКА – у книжковій графіці невелика композиція орнаментального або зображувального характеру, виконана на всю ширину набірної смуги (рідко вужча), що передує будь-якому розділу книжкового тексту або невеличкого твору.

ЗИГЗАГ – ламана лінія у вигляді зубців, що чергуються верхівками то вниз, то вгору (правильної або неправильної форми). Рівномірний, метричний – одна із стародавніх форм орнаменту разом із хвилястою лінією – знаком води.

ЗРАЗОК - приклад, взірць для наслідування, наприклад - техніки та прийомів або послідовності роботи, форми виробу тощо.

ЗОБРАЖЕННЯ - відтворення реальних або уявних образів у художні образи за допомогою певних зображальних засобів, технічних прийомів та матеріалів, які є різними у кожному конкретному виді мистецтва.

ЗООМОРФНИЙ ОРНАМЕНТ – орнамент, що складається із стилізованих декоративно перероблених зображень тварин і казкових істот.

І і

ІДЕЙНІСТЬ – у мистецтві ідейна спрямованість художнього твору, насиченість яскраво виявленим ідейним змістом, що правдиво відображає життя суспільства в його розвитку, в боротьбі нового, прогресивного з консервативним і старим.

ІДИЛІЯ – стиль, заснований на ідеалізації селянського, патріархального життя, наближений за змістом до “пасторалі”, тісно пов’язаний із мистецтвом рококо та камерним мистецтвом взагалі.

ІДОЛ – первісно невеликі за розміром статуетки з каменю, кістки, дерева або глини, котрі виготовлялися за часів палеоліту.

ІЄРОГЛІФИ – найдавніші знаки єгипетського письма, які відомі з кінця IV тис. до н.е.

ІКЕБАНА – поширене в Японії мистецтво створення букетів з живих квітів, рослин; **І.** - букет, складений за правилами такого мистецтва.

ІКОНА – у християнстві живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога (Ісуса Христа), Божої Матері та інших святих, а також сцен із Святого писання, яким надають священного характеру.

ІКОНОПИС – в історії мистецтва галузь станкового малярства, твори якого слугували об'єктом культу та поклоніння.

ІЛЮСТРАТОР – художник, що виконує малюнки до книг та інше оформлення.

ІЛЮСТРАЦІЯ – різновид мистецтва (взагалі художньої графіки); малюнок у книзі, призначення якого – образне пояснення та розкриття змісту літературного твору, доповнення його та передача настрою. Окремий твір відповідного різновиду художньої графіки також належить до **І.**

ІМІТАЦІЯ – в образотворчому мистецтві та дизайні підборка, наслідування, повторення якого-небудь зображення, предмета, його фактури, матеріалу тощо (напр., у театрі – бутафорська ваза, у графіці дизайну – графічна передача фактури дерева, шкіри тощо).

ІМПРЕСІОНІЗМ – напрям у мистецтві останньої третини ХІХ – поч. ХХ ст. Найчіткіше проявився у французькому живописі. Прагнучи неупереджено відобразити реальний світ в його рухливості та мінливості, безпосередньо передати мовби миттєві враження, імпресіоністи розробили свою самобутню систему пленеру – вони писали окремими мазками “чистого кольору” (фарби майже не змішувались), правильно передавали рефлекси та кольорові тіні.

ІНІЦІАЛ – у спеціальному значенні виконана митцем композиція початкової літери будь-якого розділу в книжковому тексті або рукописі. Значення **І.** як елемента художнього оформлення було особливо важливим у стародавніх рукописних книгах.

ІНКРУСТАЦІЯ – техніка виконання декоративної композиції з невеличких пластинок або шматочків, найчастіше – дорогоцінних матеріалів: золота, срібла, слонової кістки, перламутру тощо, що врізані у площину декорованої поверхні виробу.

ІНТЕРВАЛ – у композиції зображення орнаменту, шрифту тощо відстань між сусідніми елементами.

ІНТЕР'ЄР – функціонально та естетично облаштований внутрішній простір будівлі, що організується завдяки оздобленню стін, стелі, підлоги, наявністю меблів, освітлювальної фурнітури, устаткування та кольорового вирішення; окремий твір живопису або графіки, метою якого є лише відображення внутрішнього вигляду приміщення.

ІОНІЙСЬКИЙ СТИЛЬ (ІОНІЧНИЙ) – назва стилю мистецтва Стародавньої Греції, створеного іонійцями, які первісно населяли її територію.

ІОНІЧНИЙ ОРДЕР – архітектурний ордер, для якого характерні наявність бази, волюти у капітелі та антаблементу, а також багатий декор.

ІСТОРИЧНИЙ ЖАНР – галузь мистецтва, присвячена зображенню конкретних історичних явищ суспільного життя минулого та сучасного, а також діяльності історичних осіб.

ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ – розділ мистецтвознавства, що вивчає процес розвитку образотворчого мистецтва від часу його зародження до сьогодення на підставі оцінок творчості майстрів мистецтва та аналізу художніх творів.

К к

КАЛІГРАФІЯ – мистецтво красивого та чіткого письма.

КАНВА – у техніці вишивання різновид допоміжної тканини з полотняним переплетінням ниток (по якій зручно лічити нитки). **К.** пришивають до тканини наметувальними стібками, а вишивку виконують одночасно на канві й тканині. Закінчивши вишивання, поперечні та поздовжні нитки **К.** обережно висмикують, після чого на тканині залишається лише вишивка.

КАНОН – у мистецтві минулих часів: закономірність у пропорціях людського тіла, яка вважається досконалою й виражається простим співвідношенням чисел. Мірою **К.** слугувала та або інша частина самого тіла (ніс, обличчя, середній палець руки тощо); у широкому

розумінні – будь-яка система точних правил та наказів, що існували в галузі образотворчого мистецтва.

КАПТЕЛЬ – в архітектурі верхня частина колони або пілястри, розміщена між стовбуром опори та горизонтальним перекриттям, антаблементом.

КАРИКАТУРА – зображення, що навмисно підкреслює та комічно перебільшує негативні особливості об'єкта з метою його осміяння та викриття. **К.** – одна із розповсюджених форм сатири в образотворчому мистецтві.

КАРКАС – у технології скульптури “кістяк” із залізних прутів та дроту, завдяки яким закріплюється скульптурний твір, виконаний з глини або відлитий з гіпсу.

КАРНИЗ – архітектурна завершальна частина споруди, що розміщена під краєм покрівлі. **К.** бувають внутрішні та зовнішні.

КАРТИНА – твір станкового живопису, що правдиво втілює задум митця. На відміну від швидкої замальовки чи етюду, картині притаманна завершеність, технічна досконалість.

КЕРАМІКА(з грецької – *глина*) - у декоративно-прикладному мистецтві всі різновиди художніх виробів з випаленої глини спеціального складу та приготування (насамперед порцеляна, фаянс, майоліка, теракота, гончарні вироби). Мистецтво **К.** - один з основних видів декоративно-ужиткового й декоративного мистецтва. Галузь застосування кераміки дуже широка: це всілякі ужиткові предмети, декоративні скульптури, предмети, що використовуються у будівництві (наприклад, кахлі) тощо. **КЕРАМІЧНИЙ** – виготовлений з випаленої глини.

КИЛИМ – тканий (а також в'язаний та вишиваний) кольоровий орнаментований декоративний виріб зі спеціальної пряжі.

КІНЦІВКА – у книжковій графіці невелика композиція орнаментального або сюжетного характеру, котрою закінчується будь-який розділ книжкового тексту (або книга в цілому).

КЛАСИКА – в історії мистецтва доба найвищого розвитку античного мистецтва, яка пов'язана з художнім розвитком давньогрецьких

рабовласницьких полісів у V – IV ст. до н.е. У ширшому значенні термін “класика” рівнозначний поняттю “класичне мистецтво”.

КЛАСИЦИЗМ – художній стиль і напрям у мистецтві XVIII ст., зорієнтований на форми античної, насамперед грецької, класики (див. *Ампір*). Пейзажисти епохи класицизму придумують і створюють на своїх полотнах уявлювані ландшафти. Фігури людей художники включають у театральні й історичні сцени в античному стилі.

КНИЖКОВА ГРАФІКА – вид графіки, основне призначення якої – оформлювання книжок. Ще у стародавніх рукописних книгах малюнки виконували та розфарбовували вручну (див. *Мініатюра*). **К. г.** – самостійний вид образотворчого мистецтва, що полягає в декоративно-художньому оформлюванні книг (палітурок, суперобкладинок, фронтиспісів, титульних листів та сторінок) ілюстраціями та декоративними елементами.

КОЛАЖ – 1) технічний прийом в образотворчому мистецтві – наклеювання на будь-яку основу відмінного від неї кольором та фактурою зображення з іншого матеріалу у вигляді абстрагованої, асоціативної, орнаментованої або сюжетної композиції; 2) твір, виконаний цим прийомом.

КОЛІР – зорове відчуття, викликане світлом; забарвлення чого-небудь.

КОЛІРНЕ КОЛО – розтяжка колірною тону будь-якої кількості відтінків, замкнених по колу і розташованих у спектральному порядку (подібного до веселки).

КОЛІРНИЙ ТОН – ступінь світлоти кольорового відтінку.

КОЛОНА – архітектурний елемент будови (зазвичай, круглого перетину), що підтримує балку, антаблемент або п'яту арки і складається з бази, стовбура та капітелі. Іноді можуть бути й окремо збудовані або мати суто декоративний характер.

КОЛОРИТ – (з латинської - *колір, фарба*) - загальна колірна організація твору живопису (також і твору декоративного мистецтва), що виражає задум художника. Колорит є одним з найважливіших художніх засобів емоційного впливу на глядача, створення певного настрою та стану.

КОЛЬОРОЗНАВСТВО - наука про колір.

КОМПОЗИЦІЯ (з латинської - складання, розміщення, упорядкування) — 1) побудова художнього твору, розташування та взаємозв'язок у ньому окремих частин і елементів художнього твору, від яких залежить весь його сенс та будова; 2) назва окремого художнього твору (живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва). Зазвичай, **К.** будується на підпорядкуванні головному сюжетно-тематичному центру всіх малозначущих композиційних елементів.

КОМПОЗИЦІЯ МАЛЮНКУ – величина і місце розміщення предметів у певному форматі.

КОМПОНОВКА – в образотворчому мистецтві розташування на картинній площині зображення відносно її сторін; у галузі дизайну процес пошуку найкращого взаємо розташування різних елементів виробу (деталей, частин, вузлів).

КОМП'ЮТЕРНА ГРАФІКА – сучасний вид графіки, коли митець на екрані дисплею виконує композиції з різноманітних пересічних ліній, об'ємних елементів, візерунків, кольорових плям, крапок тощо.

КОНКУРС – у практиці мистецького життя суперництво, змагання авторів художніх творів або архітектурних проектів за отримання високої оцінки їх робіт, здобуття нагород тощо.

КОНТРАСТ – у спеціальному значенні протиставлення та взаємне посилення будь-яких якостей та властивостей, що співвідносяться між собою. Використовується з метою взаємного посилення, підкреслення — кольорів, тонів, фактур, розмірів та інших якостей. Від вдалого застосування **К.** залежить художня взаємодія багатьох композиційних засобів та прийомів.

КОНТУР – в образотворчому мистецтві зовнішні обриси (окреслення) фігури або предмета (а також групи фігур або предметів) однією лінією; виступає як один із засобів художнього вираження: в цьому значенні термін “контур” відноситься до галузі малюнка в широкому розумінні слова (усі різновиди образотворчого мистецтва та всі технічні прийоми).

КОПІЯ – повторення оригіналу (першотвору) з метою якомога точнішого його відтворення. Повноцінна **К.** повинна відповідати оригіналу як за розміром і технічними засобами, так і за якістю

виконання. *К.*, виконана автором оригіналу, часто має спеціальну назву – дублет, репліка, повторення.

КОРИНФСЬКИЙ ОРДЕР - архітектурний ордер, який характеризується, головним чином, своєю капітеллю, прикрашеною листям аканта та завитками, що наче підтримують кути абака. Вважається, що *К. о.* походить з міста Коринф у Греції.

КРАШАНКА - куряче яйце, пофарбоване одноколірним барвником.

КРУГЛА СКУЛЬПТУРА – один із двох основних видів скульптури, прикметною властивістю якої є можливість огляду з усіх боків (в протилежність до рельєфу - суцільно об'ємне зображення).

КСИЛОГРАФІЯ – загальний технічний різновид випуклої гравюри на дереві та найдавніша техніка гравюри взагалі (відбиток на папері із гравюри на дереві).

КУБІЗМ – авангардистська формалістична течія у європейському образотворчому мистецтві початку ХХ ст., що виникла й склалась у Франції напередодні Першої світової війни (починаючи з 1908 р.), для якого характерне складання форм усіх зображень з геометричних фігур. Кубізм є попередником абстракціонізму.

КУМАНЕЦЬ - оздоблена орнаментом керамічна (українська) святкова посудина для напоїв у вигляді великого бублика або круга, що спирається на основу-підставку. Зверху куманець має круглу шийку з покривкою, по боках — носик та ручку.

КУПОЛ – див. баня.

КУСТАРНИЙ - саморобний (саморобні вироби, іграшки, знаряддя праці тощо).

КУТОВА ПЕРСПЕКТИВА – вигляд з-за рогу будівлі, вулиці тощо, засіб зображування архітектурного простору, на відміну від фронтальної перспективи, не з одною, а з двома точками сходження (див. *Точка зору*), коли усі видимі фасади скорочені.

Л л

ЛАКОНІЧНИЙ стислий, простий за формою, але виразний образ. Назва походить від Лаконії – області Стародавньої Греції, мешканці

якої, за легендою, славились вмінням стисло висловлювати свої думки.

ЛАУРЕАТ – діяч мистецтва, відзначений премією на конкурсі (міжнародному, республіканському, державному тощо). Митцям за створення видатного твору періодично присвоюється звання (напр., *Л.* Національної премії ім. Т.Г. Шевченка).

ЛІНІЙНИЙ РИСУНОК() – рисунок, виконаний лише лінією; причому, товщина лінії залежатиме від інструменту, яким працює митець. Залежно від натиску на інструмент, лінія може бути також не одномірною, а більш "живою" — різнотовщинною та різнотональною.

ЛІНІЯ – в образотворчому мистецтві (графіці) один із головних зображувальних засобів; у геометричному розумінні. В малюванні лінія утворюється від руху олівця, фломастера та інших інструментів, від чого залежить її товщина та світловий (можливо й кольоровий) тон.

ЛІНІЯ ГОРИЗОНТУ – у перспективі умовна пряма, що відповідає видимому горизонту на рівній відкритій місцевості і слугує основою для правильної побудови перспективи.

ЛІНОГРАВЮРА – гравюра на лінолеумі. Використовується як різновид випуклої гравюри. За технікою та художніми засобами схожа з ксилографією і у відтиску часто відрізняється від неї лише відсутністю дрібних деталей.

ЛІПЛЕННЯ, ЛІПНИНА – один із різновидів скульптурної техніки, пов'язаний з обробкою матеріалу – спеціальних сортів глини, воску, пластиліну. *Л.* - створення скульптури з м'яких матеріалів шляхом складання цілої форми з частин (деталей) або шляхом витягування з цілого шматка матеріалу та подальшого нарощування чи вилучення пластичної маси.

ЛІТОГРАФІЯ – один із видів друкованої графіки, заснований (на відміну від гравюри) на техніці плаского друку, коли поверхню спеціального літографського каменю (щільний вапняк) обробляють літографським (масним) олівцем та тушшю. Після травлення масні ділянки каменю сприймають фарбу, а висвітлені та протравлені кислотою – не сприймають.

ЛОКАЛЬНИЙ КОЛІР – термін живопису на означення кольору, характерного для забарвлення самого предмета.

М м

МАЗОК – у живописі технічні властивості виконання, пов’язані зі слідами пензля на поверхні фарбового шару; характер *М.* залежить, в основному, від властивостей зображуваного (віддалені предмети виконуються “легшими”, ніж першопланові), від характеру завдання (начерк, напр., виконують не так, як картину) та від притаманних митцю індивідуальних технічних особливостей. Найчастіше цей термін стосується олійного малярства.

МАЙОЛИКА – у декоративному мистецтві вироби з кольорової випаленої глини крупно пористої будови, покриті непрозорою емаллю (архітектурні обличкування, посуд, статуетки тощо).

МАЙСТЕР – людина, яка досконало володіє секретами майстерності; те саме, що й наставник, учитель.

МАЙСТЕРНЯ – у специфічному значенні – 1) приміщення, призначене для праці живописця, скульптора або графіка тощо; 2). сукупність, склад учнів у стінах *М.* будь-якого видатного майстра в той або інший період його діяльності.

МАКЕТ – зменшений зразок (часто — об’ємно-просторова модель) промислового виробу, майбутньої споруди, художнього оформлення книги, декорації, облаштування сцени та ін., що передає задум митця та слугує моделлю для подальшої роботи над об’єктом у натуральний розмір.

МАКІВКА – верхня частина купола.

МАКРАМЕ – різновид ручного плетіння способом зв’язування різноманітними вузликами художнього виробу з ниток, шкіряних смужок, тасьми, мотузок, шпагату, тонкого дроту тощо.

МАЛЬОВКА – у прикладному мистецтві народного розпису аркуш паперу з малюнком орнаментованої композиції із відповідною колористичною особливістю фрагментів та мотивів настінного розпису.

МАЛЬОВНИЧИЙ (або ще - **ЖИВОПИСНИЙ**) — цей прикметник часто використовують у значенні *кольорове багатство, барвистість,*

виразність, пишність (краєвиду, словесного опису, зовнішнього вигляду людини в певному одязі тощо). Слово *мальовничий* застосовують також і до творів графіки чи скульптури, коли хочуть підкреслити м'яку манеру їх виконання.

МАЛЯРСТВО – те саме, що *живопис*.

МАРИНА – твір пейзажного живопису, присвячений зображенню моря (рідше – відповідний малюнок або гравюра). Як самостійний жанр *М.* з'явилась у Голландії на початку XVII ст.

МАРИНІСТ – художник, який спеціалізується на зображуванні морських краєвидів (напр. І.К. Айвазовський).

МАСТИХІН – спеціальний інструмент із спеціальної сталі у вигляді ножа специфічної форми, що використовується у малярстві для чищення палітри від просохлих фарб та для зняття ще невисохлого фарбового шару з окремих ділянок полотна (у випадку суттєвої переробки деталей композиції). Іноді живописці використовують *М.* замість пензля.

МАСШТАБНІСТЬ – у художній творчості термін на означення відношення розмірів твору – архітектурної споруди, скульптури, картини або їх частин до зросту людини. В цих співвідношеннях фігура людини або її частини (розмір голови, кисть руки) умовно беруться за постійну величину і виконують роль модуля.

МАТРИЦЯ (КЛІШЕ) - друкарська форма (для відливки виробів з глини, металу, виготовлення з дерева, лінолеуму, пластмаси, в ручному друкуванні може бути з картону) з рельєфним малюнком. Слугує для отримання друкованих відбитків на папері.

МИСТЕЦТВО - — художня творчість у цілому — література, музика, образотворче мистецтво, архітектура, театр, кіно та інші види творчої діяльності людини, що відображають реальний та уявний світ у художніх образах.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО – наука про мистецтво, що об'єднує теорію та історію мистецтва, а також художню критику. Найчастіше термін “мистецтвознавство” застосовується до науки про образотворче мистецтво.

МІНІАТЮРА – твір живопису, невеликий за розміром та деталізований за виконанням, зазвичай прикладного характеру (розпис медальйона, табакерки, скриньки тощо).

МІФОЛОГІЧНИЙ ЖАНР – жанровий різновид образотворчого мистецтва (переважно у живописі), сюжети якого запозичені з міфології. *М. ж.* був особливо популярним в епоху Відродження й протримався до XIX ст., після чого почав різко занепадати, набуваючи умовного, беззмістовного характеру.

МІШУРА – імітація золотих та срібних ниток, які використовуються для виготовлення парчевих тканин, канителі та ін. прикрас.

МОДЕЛЮВАННЯ – в образотворчому мистецтві передача об'ємно-пластичних та просторових властивостей предметного світу за допомогою світлотіньових градацій (живопис, графіка) або відповідною пластикою тримірної форми (скульптора, зокрема у рельєфі). *М.* переважно виконується при наявності перспективи у живописі.

МОДЕРН – стиль у європейському мистецтві XIX – поч. XX ст., що з'явився насамперед у художній промисловості та архітектурі, а надалі помітно позначився також у живописі, графіці та скульптурі.

МОЗАЇКА – особливий технічний різновид монументального живопису. *М.* - зображення або візерунок, викладені зі шматочків будь-яких різнобарвних матеріалів (смальти, кольорового каміння, кераміки, скла, кольорових емалей поверх випаленої глини, паперу тощо), добре підігнаних один до одного і закріплених на певній площині за допомогою цементу, мастики, клею тощо з подальшим шліфуванням. Мозаїка використовується здебільшого для декоративного оздоблення архітектурних споруд та творів декоративно-ужиткового мистецтва. Багато цікавих мозаїк можна побачити в Києві та інших містах України, а також в багатьох інших країнах.

МОЛЬБЕРТ – дерев'яний верстат для живопису, на якому на різних висотах (іноді з нахилом) закріплюються підрамок з полотном, картон, дошка, дикт. Конструктивних різновидів *М.* існує багато, основних - два: стаціонарний та пересувний (складний).

МОНОТИПІЯ - (з грецької *монос* - один, *типос* - відбиток) - це вид друкованої графіки. Техніка монотипії полягає в нанесенні на гладеньку поверхню *дошки* кольорового зображення (олійними фарбами, густою аквареллю, гуашшю) та подальшому друкуванні на верстаті або вручну. Одержаний у техніці монотипії відбиток завжди буває лише одним.

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА – монументи, пам'ятники, скульптурні комплекси, що несуть у собі великий суспільний зміст і виступають у поєднанні з довкіллям - архітектурним або природним. На відміну від декоративної скульптури, *М. с.* є носієм самостійного художнього образу, що взаємодіє з ансамблем і не залежить від нього повністю.

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ ЖИВОПИС - твір образотворчого мистецтва значного розміру, пов'язаний з архітектурою, але із самостійним і суспільно значимим образним змістом: панно, розпис, мозаїка.

МОРИЛКА – їдкий розчин, котрим просочують дерев'яну поверхню виробу перед її лакуванням, для надання їй іншого кольорового тону.

МОТИВ АРХІТЕКТУРНИЙ – невеликий (відносно самої будівлі) декоративний елемент або архітектурно-художнє вирішення, що повторюється в одному або кількох будинках, спорудах комплексу.

МУЗЕЙ – науково-дослідний і культурно-просвітницький заклад, який вивчає, зберігає та експонує (показує відвідувачам) пам'ятки духовної та матеріальної культури. Музеї бувають різні — літературний, історичний, краєзнавчий, археологічний та ін. В художніх музеях збираються, зберігаються та експонуються твори живопису, графіки, скульптури та декоративно-прикладного мистецтва.

МУЗИ – у давньогрецькій міфології дев'ять богинь – покровительниць певних видів творчої діяльності людини.

МУЛІНЕ – кручені нитки (шовкові, штапельні тощо), що використовуються у вишиванні, зрідка – для виготовлення невеличких гобеленів.

МУЛЯЖ – зліпок (з глини, воску, парафіну або інших матеріалів), що досконало передає форму предмета (у тому числі скульптури та

архітектурних деталей), будову їх поверхні (напр. плодів, частин тіла). Використовуються зазвичай з навчально-методичною метою. Близьке за значенням – бутафорія.

Н н

НАПІВНІТЬ – один із основних елементів світлотіні (як на самій натурі, так і в її зображенні), який охоплює світлотіньові градації середньої сили, що відповідають переходу від освітлених ділянок предмета до тіньових.

НАПІВТОН – у галузі образотворчого мистецтва світлотіньовий або кольоровий тон, що характеризується як проміжний, перехідний щодо двох інших, близько розміщених та менш контрастних тонів.

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО – образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, створене народом й поширене між ним, яке віддзеркалює його смаки та інтереси.

“НАРОДНИЙ МИТЕЦЬ” – найвище почесне звання, що надається діячам образотворчого мистецтва як нагорода за видатну творчу діяльність та особливі заслуги у розвитку живопису, скульптури, графіки, декоративного та прикладного мистецтва.

НАРОДНІ ХУДОЖНІ ПРОМИСЛИ – місцеві галузі народного декоративно-прикладного мистецтва, майстри яких об'єднані в артілі, що спеціалізуються на тих або інших художніх виробках.

НАСИЧЕНІСТЬ – сила густоти чи концентрація тону, кольору, фарби; аналогічна фізичному поняттю – “світлосила”. Стосовно ахроматичного тону те саме, що й світлота. Протилежне значення – розбіленість.

НАТУРА – реальні об'єкти та предмети, які художник спостерігає в процесі їх зображення. Повністю з **Н.** виконуються, звичайно, тільки етюд, начерк, замальовка та деякі твори самостійного значення (напр., портрет або пейзаж).

НАТХНЕННЯ – стан творчості, відвертості, душевного підйому, внутрішнього осяяння, етап формування художньої ідеї.

НАТЮРМОРТ – (з французької, німецької — *мертва, нежива* або *тиха природа, натура*) - один із жанрів образотворчого мистецтва, присвячений зображенню неживих предметів на площині, що

створюють зрівноважену композицію, тобто: 1) зображення речей, що оточують людину в реальному побутовому середовищі (посуд, квіти, овочі, фрукти та ін.); 2) окремий твір такого змісту.

Найбільшого розвитку *Н.* як самостійний жанр досяг у XVII ст. в голландському та іспанському малярстві.

НАЧЕРК - в образотворчому мистецтві малюнок, живопис або скульптура невеликих розмірів, виконані митцем нашвидкуруч. Головне призначення *Н.* – стисла фіксація окремих спостережень. *Н.* можна виконувати і без натури – по пам'яті. *Н.* композиційного характеру, хоча і сумарний, називається ескізом.

НЕЦКЕ – брелок на поясі традиційного японського одягу. З XVII ст. набув форми мініатюрного скульптурного зображення з дерева або слонової кістки.

НЮАНС, НЮАНСУВАННЯ – тонка, ледь помітна відмінність у якості форми, розміру, тону, кольору, фактури. Протилежна *Н.* категорія – контраст. *Н.* – один із прийомів утворення форми у живописі.

О о

ОБ'ЄМ – на відміну від лінії, штриха, плями, - тривимірний зображувальний засіб. Безпосередньо використовується митцем у скульптурі, ліпленні та архітектурі, але може зображуватись і на площині в малюнку, графіці, живопису, коли об'ємність форми відтворюється за допомогою світлотіні.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО – художнє відображення дійсності і фантазії художника у видимих образах на зображальній площині й у просторі. Види образотворчого мистецтва – графіка, живопис, скульптура.

ОБРАЗ ХУДОЖНІЙ – форма відтворення навколишнього світу, думок і почуттів митця в художньому творі. Це - особлива форма передачі уявного та реального світу в мистецтві (образотворчому, літературі, музиці, хореографії, кіномистецтві, художній фотографії та ін.). Створюючи художній образ, справжній митець не копіює дійсність пасивно (байдуже, безпочуттєво). Навпаки, притаманними тому чи іншому мистецтву засобами (кольором, звуками, словами, пластикою рухів тіла) він прагне досягти найбільшого художнього

ефекту, тобто створити художній образ, здатний глибоко схвилювати та зворушити людину, викликати в неї певні почуття та настрої (радість, піднесення, смуток, збурення, здивування, тривогу тощо).

ОЗДОБЛЕННЯ – загальна назва декоративних, орнаментованих форм у різноманітних видах мистецтва та художній обробці матеріалів (напр., в архітектурі, меблях, тканинах, кераміці тощо); предмети ювелірного мистецтва.

ОЛТАР (християнський) - кам'яний або дерев'яний стіл вишуканої роботи. Розміщений у центрі храму і є у ньому чільним місцем.

ОРАНТА – зображення фігури зі зведеними вгору у молитовному русі руками. Спочатку (в античному мистецтві) – символ вірності та благочестя; надалі (в християнстві) – канонічний тип зображення Богоматері в іконографії.

ОРДЕР – один із видів архітектурної композиції, що складається з вертикальних несучих частин (підпор) у формі колон, стовпів або пілястр, і горизонтальної над ними частини – антаблемента, у котрій входять архітрав, фриз та карниз. У класичній архітектурі розрізняють такі **О.**: доричний, іонічний, коринфський, тосканський та композитний (складний).

ОРИГАМІ – оригінальний образно-просторовий метод складання із цілого аркуша паперу різноманітних об'ємних форм – тварин, птахів, геометричних фігур тощо.

ОРНАМЕНТ – (з латинської - прикраса) - візерунок, побудований на ритмічному повторенні або чергуванні елементів, які композиційно можуть утворювати орнаментований ряд (де рапорт – частина, що повторюється). Залежно від характеру цих елементів (ступеня їх схематизації та геометризації) **О.** поділяють на геометричний та зображувальний, а за тематикою – на рослинний, тваринний (зооморфний); орнаментальна композиція буває і з фігурою людини (антропоморфний орнамент). **О.** є складовою частиною декоративної композиції.

ОФОРМЛЮВАЧ – митець, який спеціалізується в галузі мистецтва оформлення.

ОФОРТ – спосіб гравіювання, при якому заглибини друкарського малюнку одержують шляхом багаторазового травлення азотною або

сірчаною кислотою мідної пластини; **О.** також відбиток з дошки, гравійованої цим способом. Техніка **О.** була започаткована на межі XV XVI ст. і поширилась у Європі XVII ст. На Україні та в Росії Т.Г. Шевченко одним з перших у своїй творчості започатковував цю техніку.

П п

ПАДАЮЧА ТІНЬ, СПАДАЮЧА ТІНЬ – тінь, що утворюється від освітленого предмета на площинах інших предметів, розміщених поряд.

ПАЛІТРА – 1) невелика тонка дощечка (або дикт) чотирикутної чи овальної форми, на якій художник змішує фарби під час роботи над твором. Для олійного живопису П. робиться з дерева, для інших видів техніки може бути зроблена також із жерсті або емальованого металу, порцеляни, фаянсу тощо; 2) у переносному розумінні палітрою називають добір кольорів, властивих творчій праці митця або окремому твору мистецтва.

ПАЛІТУРКА – у книжковій графіці художнє оформлення паперового покриття книжки, твердої оправы. **П.** високого гатунку, що прикрашає книжку, одночасно надає їй пов'язану з текстом образну характеристику.

ПАМ'ЯТНИК – твір монументальної скульптури, зведений на честь видатної особи або події. **П.** – один з найскладніших ідейноємнісних жанрів скульптури, що іноді переростає в монумент – твір ширшого ідейно-художнього значення.

ПАННО – 1) обрамлена частина стіни, стелі, дверей, заповнена живописним, мозаїчним або рельєфним зображенням; 2) твір живопису, рельєфної скульптури або декоративного мистецтва, призначений для оздоблення стіни чи стелі в інтер'єрі. Панно може бути виконано також засобами фото або поліграфії.

ПАПЕРОПЛАСТИКА – процес створення напівоб'ємних та об'ємних форм і художніх, декоративних образів шляхом використання різноманітних прийомів художньої обробки паперу, його трансформації (формотворення). При цьому папір можна різати, надрізати, склеювати, складати, скручувати, накручувати на олівець, гофрувати, зминати тощо.

ПАСПАРТУ – картонна, паперова рамка для гравюри, малюнка, аплікації тощо або спеціальні смужки картону, паперу для їх обрамлення; у книжках, журналах – аркуш із спеціального паперу (іноді з орнаментованою рамкою), на який наклеюють ілюстрацію. За кольором і тоном паспарту має гармоніювати з роботою, яка оформлюється.

ПАСТЕЛЬ – 1) м'який матеріал у вигляді обгорнутих папером коротких різнокольорових паличок (т. зв. пастельних олівців, фарб або крейдочок), виготовлених із сухих барвників та сполучних розбілювальних речовин - м'який кольоровий олівець без оправы; 2) малюнок, що виконаний такими олівцями. Для пастелі характерна матово-оксамитова поверхня барвникового шару, дзвінкий і чистий (одночасно — м'який та ніжний) колір.

ПЕГАС – у давньогрецькій міфології крилатий кінь, що народжений з крові медузи Горгони.

ПЕЙЗАЖНИЙ ЖАНР (з французької — *країна, місцевість*) –

1) один із жанрів в образотворчому мистецтві, присвячений зображенню природи та її явищ; 2) окремий художній твір відповідного жанру також називається пейзажем. Пейзажі розрізняють за предметом зображення: міський, сільський, архітектурний, історичний, ландшафтний, марина. Як самостійний жанровий різновид **П.** існує у європейському мистецтві з XVII ст., набувши особливо великого розвитку в голландському живописі цієї доби.

ПЕНЗЕЛЬ - найважливіший інструмент митця, яким він наносить фарби на полотно, папір або іншу основу в живопису та графіці. Найжорсткіші пензлі зі щетини застосовують в олійному живопису; дещо м'якші або щетинні з довшим волосом — добрі у роботі гуашшю; круглі, м'які пензлі з гострими кінцями (передусім білячі) використовують в акварелі.

ПЕРЕСУВНА ВИСТАВКА – будь-яка художня виставка, що переміщується із однієї місцевості в іншу з метою показу (демонстрування) художніх творів.

ПЕРСОНАЖ – діюча особа в творах мистецтва (літературному, образотворчому, театральному тощо).

ПЕРСПЕКТИВА – допоміжна наукова дисципліна, що вивчає закономірності зображення предметного світу відповідно до його зорового (оптичного) сприйняття.

ПИСАНКА – яйце розписане різнокольоровими візерунками за допомогою воску і писачка. Розписування яєць пов'язане з християнським святом Великодня. Техніка виконання писанок не проста й трудомістка. Її сутність така: «писачками» — тоненькими металевими трубочками — наносять на яйце певне зображення гарячим воском і занурюють його у фарбу (віск захищає колір попереднього тла від фарби). Коли віск вилучають, на його місці зостаються сліди попереднього тла. Таку «операцію» роблять 2—3 рази, кожен раз занурюючи яйце в іншу фарбу. Таким чином яйце виявляється розписаним у декілька кольорів.

ПЛАКАТ – поширений різновид художньої графіки, одна із наймасовіших форм образотворчого мистецтва.

ПЛАСТИКА (дрібна) - (з грецької «пластика» — ліплення, скульптура) — 1) невеличкі скульптурні фігурки, маленькі статуетки, ліпні іграшки тощо з порцеляни, мармуру, металу, скла тощо, що слугують елементами побутового облаштування та прикрашання помешкань; 2) так називають також техніку скульптури з м'яких матеріалів (глини, пластиліну, воску тощо); у поширеному значенні — те саме, що й скульптура; об'ємні властивості художньої форми у творах скульптури, дизайну, живописі або графіці.

ПЛАСТИЧНИЙ (МАТЕРІАЛ, РУХ) – 1) м'який, слухняний, здатний набирати й зберігати надану форму матеріал (глина, пластилін, віск тощо); 2) слово «пластичний» вживають також, коли говорять про щось гнучке, граційне, плавне, виразне, наприклад, про форми тіла тварини - котячі рухи пантери, що підкрадається до жертви на полюванні, рухи людини (напр. у пантомімі, гімнастиці, балеті) тощо.

ПЛЕНЕР – у живописі правдиве відображення різнобарвного багатства природи у природних умовах, тобто під відкритим небом при активній ролі світла та повітря; у більш вузькому значенні – живопис під відкритим небом (за межами майстерні), пов'язане одночасно з вивченням природних ефектів.

ПЛАСТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ – м'які матеріали, що можуть бути використаними для ліплення (спеціальні сорти глини, воску, пластиліну).

ПЛЕНЕР – (з французької — *відкрите повітря*) — малярство під відкритим небом (за межами школи, майстерні); у живописі малювання різнобарвного багатства природи на відкритому повітрі (з відображенням природних ефектів світла).

ПЛЯМА – поряд з крапкою (точкою), лінією, штрихом (рискою) та об'ємом один із основних зображальних засобів, що характеризується двомірністю (площинністю), тональністю та фактурою.

ПОБУТОВИЙ (жанр) — до побутового жанру в образотворчому мистецтві відносяться твори, присвячені відображенню подій та сцен повсякденного (побутового) життя людини.

ПОГРУДДЯ - в образотворчому мистецтві твір круглої скульптури у вигляді погрудного зображення людини.

ПОДІУМ – спеціальна споруда у вигляді узвишшя, що використовується скульпторами та живописцями для встановлення моделей і зображування їх з природи.

ПОЛОТНО – у живописі основа із будь-якої міцної тканини, переважно, у заґрунтованому стані. Іноді **П.** називають саму тканину (льняну, конопляну, джутову тощо), призначену для живопису.

ПОП-АРТ – напрям у сучасному образотворчому авангардному мистецтві, в якому використовуються реальні предмети, зображення реклама тощо, що відокремлені від їх природного середовища задля утворення довільних комбінацій, які претендують на загальнодоступність та демократичність.

ПОРТРЕТ – 1). один із провідних жанрів малярства, скульптури та графіки, присвячений зображенню певної конкретної людини або групи людей; 2) окремий художній твір, що належить до портретного жанру.

ПОРЦЕЛЯНА – у декоративно-прикладному мистецтві посуд, статуетка та ін. художні вироби з білої випаленої глини із спеціальними сумішами, для яких характерна дрібнопориста будова (т. зв. спечений черепок) та прозорість у тонкому шарі.

ПОСТІМПРЕСІОНІЗМ – термін, що охоплює напрями мистецтв, які виникли услід за імпресіонізмом наприкінці XIX ст. і проіснували до Першої світової війни.

ПОСТМОДЕРНІЗМ – течія в сучасній західній архітектурі, що поширилась і в інших країнах. Її становлення припадає на 70-і роки XX ст.

ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО, УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво виготовлення ужиткових речей, що мають утилітарне призначення і водночас вирізняються естетичними художніми якостями.

ПРИМІТИВІЗМ – одна із багатьох формалістичних течій у сучасному мистецтві, що найбільше розкривається в малярстві та скульптурі. *П.* характеризується цілковитою відмовою від усіх найкращих досягнень минулого задля спотвореної імітації спрощених форм мистецтва т. зв. “примітивних” епох і творів первісних племен та народів.

ПРОЕКТ – 1). технічне рішення (або документ) у вигляді креслень, розрахунків, макетів будівель, споруд, машин, приладів тощо, що передують здійсненню їх у природі; 2). будь-який план або задум.

ПРОПОРЦІЇ - (з латинської — *співвідношення, співмірність*) — співвідношення розмірів частин між собою й цілим: пропорції фігури людини або тварини, предметів побуту, архітектурної споруди або художнього твору тощо.

ПРОПОРЦІЙНИЙ – правильне, вдале, гармонійне співвідношення величин окремих елементів об’єкту або твору образотворчого мистецтва в цілому.

ПРОФІЛЬ, “У ПРОФІЛЬ” - в образотворчому мистецтві вигляд обличчя або фігури збоку. В архітектурі – перетин деталей, у яких поєднуються архітектурні обломи.

ПУАНТИЛІЗМ – 1) течія у живописі кінця XIX – початку XX ст., що характеризується манерою накладання чистих фарб окремими точковими мазками; 2) мальовнича манера живопису мазками у вигляді однакових за розміром кольорових крапок (рисок).

Р р

РАКУРС – перспективне зменшення форми предмета, що призводить до зміни його звичних абрисів. **Р.**, звичайно, називають чітко виявлені зменшення, що виникають під час споглядання предмета зверху або знизу, особливо зблизька.

РАННЄ ВІДРОДЖЕННЯ – доба появи та розвитку реалістичного мистецтва Відродження в Італії XV ст. Головним його центром була демократична Флоренція. До доби **Р. В.** часто зараховують Проторенесанс.

РАПОРТ – у художньому оформленні тканин основний вихідний елемент орнаменту, що багаторазово повторюється як вздовж, так і впоперек тканини, утворюючи суцільне декоративне рішення. Термін **“Р.”** вживають іноді і в інших галузях прикладного мистецтва, де використовуються подібні принципи побудови орнаменту.

РЕКЛАМА – у мистецтві художньо-графічний твір з інформацією про товари, різноманітні послуги, театральні вистави тощо. **Р.**, звичайно, має тимчасовий характер і може виконуватись у будь-якій художній техніці та різними технічними засобами. **Р.** може бути виконана у вигляді плаката, листівки, етикетки, проспекту тощо.

РЕАЛІЗМ – об'єктивне відображення дійсності засобами різних стилів та видів мистецтва; правда життя з деяким узагальненням.

РЕАЛІСТИЧНИЙ (з латинської реалізм - речовий, дійсний) - твір мистецтва, в якому митець прагне до правдивого, якомога повнішого зображення дійсності.

РЕЛЬЄФ (з французької, латинської — *піднімаю*) — різновид скульптурного зображення, виконаного на площині. За відношенням до цієї площини рельєф поділяють на низький (барельєф), високий (горельєф) та заглиблений (контррельєф).

Р. різноманітний за конфігурацією та перетином застосовується у техніці гравіювання, різьблення та точіння.

РЕФЛЕКС – віддзеркалення світла від оточуючих об'єктів на тіншовій частині об'єкта у вигляді світлої плями з розмитими краями.

РИСУНОК – зображення предметів і явищ на площині від руки за допомогою графічних засобів.

РИТМ - в орнаменті - певний характер повторюваності та чергування тих або інших композиційних елементів.

РОЗЕТА, РОЗЕТКА – в архітектурі різні за формою та розміром рельєфні деталі: круглі, еліптичні (овальні), квадратні, прямокутні, ромбоподібні тощо.

РОЗПИС – (декоративно-монументальний живопис) це сюжетно-тематичні або декоративні орнаментальні композиції, виконані фарбами безпосередньо по поверхні стіни, стелі, сволока, склепіння, стовпа тощо *по сирій штукатурці* або наклеєному на неї *полотну* (фреска, олійний живопис).

РОЗПИС – (прикладне мистецтво) це сюжетні та орнаментальні зображення, що наносяться на предмети пензлем (напр., петриківський розпис, розписні народні іграшки) або за допомогою розприскувача, аерографа.

РОЗПИС ПО ЕМАЛІ – різновид фініфті. Виконують по глухій емалі різного кольору. Для розпису портретів, сюжетних композицій та різноманітних орнаментів використовують художню емаль або керамічні барвники, змішуючи з лавандовою олією або скипидаром.

РОЗПИС СКЛА, РОЗПИС НА СКЛІ – один із видів художньої обробки скла шляхом нанесення на його поверхню сюжетних або орнаментованих композицій за допомогою фарб, золотої та срібної фольги. Існують два способи *Р. с.*: холодний та гарячий.

РОЗТЯЖКА (кольору, тону) — технічний прийом у живопису та графіці, що полягає в утворенні плавних, поступових змін від одної сили кольору (тону) до іншої. Таку послідовну, плавну розтяжку кольору або тону (також об'єму форми в скульптурі) ще називають градацією.

РОКОКО – стильовий напрям, започаткований у XVIII ст. головним чином у Франції у добу регентства та правління Людовіка XV. *Р.* виник як стиль, переважно декоративний, пов'язаний з придворними святкуваннями та розвагами аристократів.

РОМАНСЬКИЙ СТИЛЬ – художній стиль, пов'язаний з античною культурою Риму. Набув розповсюдження в країнах Західної та Центральної Європи у добу раннього Середньовіччя (X-XIII ст.). *Р. с.* об'єднав в одне ціле всі види мистецтв: монументальний живопис,

скульптуру, декоративне мистецтво, що невід'ємно пов'язані з архітектурою. Але головним видом мистецтва цієї доби була архітектура, що вражала своєю масивністю та строгістю споруд з чітко визначеними об'ємами та великими баштами.

РОМАНТИЗМ – напрям у європейському мистецтві 20-30 рр. ХІХ ст., що прийшов на зміну класицизму і є попередником реалізму. Він також бере сюжети з минулого, але головним чином із середньовіччя. Пейзажисти вибирають похмурі мотиви: руїни, лісовий млин тощо, де передають певний стан природи (перед грозою, дощем). Зображаючи людей, художники вибирають історичні сюжети у реальному середовищі. **Р.** слід відрізнити від “романтик”. Головною рисою **Р.** є ідеалізація класичного минулого.

РОСЛИННИЙ ОРНАМЕНТ – у прикладному мистецтві – давній і найпоширеніший різновид орнаменту.

С с

САДОВО-ПАРКОВА КЕРАМІКА – вид художньої кераміки, вироби якої виготовляються переважно із шамоту, кам'яної маси для художньої організації середовища у парках та садах.

САДОВО-ПАРКОВЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво створення садів, скверів, парків та озелених територій.

САМОДІЯЛЬНЕ МИСТЕЦТВО – художня творчість людей, які не є митцями-професіоналами, а займаються мистецтвом у вільний від основної роботи час.

САНГІНА - 1) м'який червоно-брунатний олівець без оправ. Відтінки сангіни коливаються від коричневого до майже червоного; 2) техніка малюнка цим матеріалом.

СВІТЛОТІНЬ - мається на увазі розтяжка (градація) світлого й темного, що відповідає освітленості предмета: світло, півтінь, тінь, рефлекс. Світлотінь — один із основних засобів образотворчого мистецтва, завдяки якому на зображальній площині можна передати об'ємність форми предмета та явищ дійсності.

СЕПІЯ – фарба для малювання сіро-брунатного кольору, пізніше – фарби акварельного тону.

СИЛУЕТ, СИЛУЕТНА ФОРМА – 1). однобарвне зображення предметів та об'єктів однією суцільною темною плямою, яке не вирішує завдань передачі об'ємних властивостей форми, але передає найбільш характерні риси зображуваних об'єктів, що робить їх легко впізнаними. 2) особливий різновид графічної техніки, що зображає фігури та предмети суцільно, переважно у вигляді чорної плями з дуже виразними зовнішніми абрисами.

СИМЕТРІЯ, СИМЕТРИЧНА ФОРМА - — повна дзеркальна відповідність у розташуванні частин цілого відносно середньої лінії, центру. Симетричною може бути не лише будова предметів та об'єктів (живих істот, посуду, архітектурної споруди тощо), а й побудова елементів орнаменту.

СКОРОПИС – найпізніша та найбільш розвинена форма давньоруського шрифту – кирилиці. Відзначається каліграфічністю, витонченістю, округлістю літер.

СКУЛЬПТУРА - (з латинської — *висікаю, вирізую*) — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають реальний об'єм, тривимірність. Розрізняють два основні види скульптури: круглу і рельєф.

СМАЛЬТА – кольорове непрозоре скло у формі кубиків або пластинок, призначене для мозаїчних творів, в якості основного художнього матеріалу.

СОУС – у технології малюнка малювальний матеріал, що складається з дуже дрібного та м'якого чорного порошку з незначною домішкою клейової речовини. **С.** наноситься на папір за допомогою ганчірки або розтушки.

СПОРІДНЕНІ (кольори) — відтінки одного сектора (та сусідніх секторів, що з ним межують) колірного кола, які утворюють близькі за звучанням, м'які співзвуччя.

СТАТИКА – протилежне за значенням поняттю *динаміка*, означає *нерухомість*. **С.-** у мистецтві стан спокою, рівноваги. У багатьох випадках відповідає симетричній формі та її метричному поділу.

СТАТИЧНА ФОРМА (фігура, композиція) — така, що створює враження нерухомості, усталеності, стану спокою.

СТЕКА – у технології скульптури основний інструмент для ліплення з глини, пластиліну, воску та інших м'яких матеріалів. Стеки мають вигляд невеликих (часто вигнутих) паличок з розширеними кінцями у формі прямої або скошеної лопаточки, ланцета тощо. Виготовляють їх з металу, кістки або спеціальних сортів дерева.

СТИЛІЗАЦІЯ - в образотворчому мистецтві наслідування будь-якого стилю минулого, будь-яке використання умовних, упереджених “стилістичних” прийомів, що змінюють дійсність.

СТИЛЬ – у мистецтві історично сформована та соціально зумовлена спільність ідейно-художніх принципів, що об'єднує у дану епоху твори майстрів, які працювали в різних видах та жанрах мистецтва.

СЮЖЕТ - в образотворчому мистецтві певне конкретне художнє втілення явищ, подій.

Т т

ТАЛАНТ – людина, наділена видатними природними здібностями.

ТАЛІСМАН – предмет, що, за деякими уявленнями, має чудодійну силу й приносить його власникові щастя, удачу, оберігає від небезпеки.

ТВІР (мистецтва) - результат творчості (і одночасно предмет художнього сприймання) в галузі мистецтва: в образотворчому мистецтві - це картина, графічний малюнок, скульптура; в архітектурі - гарна споруда; в літературі - художня розповідь, вірш; в музиці - пісня, симфонія і т. ін.

ТВОРЧИСТЬ – плідна діяльність людини за законами краси; у мистецтві — безпосередня діяльність художника, спрямована на створення нових за задумом художніх творів.

ТЕРАКОТА – різновид кераміки (посуд, іграшки тощо); випалена кольорова глина.

ТИПАЖ – сукупність ознак, характерних для певного типу людей. Термін однаково стосується як натури, так і художнього твору (у зв'язку з вибором моделі для певного персонажу композиції).

ТИРАЖУВАННЯ – багаточисельне виготовлення однакових творів (естампи, книжкова, промислова графіка тощо).

ТИТУЛ, ТИТУЛЬНИЙ ЛИСТ – у книжковій графіці та поліграфії сторінка книжки, що містить паспортні дані видання в цілому.

ТІНЬ – у спеціальному значенні один із головних елементів світлотіні у художньому зображенні або в самій натурі.

ТКАЦТВО – у декоративно-прикладному мистецтві ручне або машинне виготовлення тканини на ткацькому верстаті.

ТЛО – будь-яка частина зображуваної або орнаментованої композиції стосовно “виступаючої” деталі, що належить до неї.

ТОВАРНИЙ ЗНАК – позначка, що розміщується на товарі, а також позначка, що використовується виробником з метою індивідуалізації товару чи його виробника, фірми, що надає послуги тощо.

ТОН – початковий, найпростіший елемент світлотіні як у самій натурі, так і в художньому творі, ступінь світлості будь-якої деталі видимого – елемента об’ємної форми, кольорового відтінку, тіньової чи освітленої частини тощо.

ТОН (світлотний, колірний) — 1) ступінь посвітлішання чи потемнення штриха, плями, кольору, що сприймаються у співставленні, у порівнянні. Графічні твори будуються майже винятково на співвідношеннях світлотних тонів (світлотону); 2) у живописі вживається термін «тон кольору», «колірний тон», коли говорять про яскравість, насиченість кольорів у творі живопису — у значенні «колір», «характер відтінку кольору» (близьке до поняття *кольорова гама*). Наприклад, можна почути: «картина написана у холодній (чи теплій, золотистій) тональності». Або: «в композиції переважають сині, голубі та зелені тони.

“ТРИ ГРАЦІЇ” – у давньоримській міфології три богині краси, радості, жіночої привабливості: Аглая, Єфросинія та Талія. **Т. з.** – одна із найулюбленіших тем митців класицизму.

ТУШ – у технології малюнка матеріал для малювання пензлем або пером, що складається зі спеціально приготовленої сажі та клеючих речовин.

ТЮБИК, ТУБА – вид упаковки для фарб у вигляді металевої або пластмасової трубочки, один кінець якої запаяний, а інший закривається ковпачком.

У у

УЗАГАЛЬНЕННЯ – один із засобів художнього мислення, суть якого, на відміну від конкретизації, полягає у вираженні змісту в більш загальній формі, властивій не одному, а кільком явищам, об'єктам.

УЗАГАЛЬНЕННЯ ФОРМИ – промальовування, ліплення об'єкта в цілому, без дрібних деталей: - 1) справжньому мистецтву не властиве бездумне, механічно точне (до найменшої деталі) зображення чогось. Намагаючись створити виразний (художній) образ, митець узагальнює форму (предмета чи об'єкта), вибираючи та підкреслюючи в ній головні, найбільш характерні та виразні особливості й риси, відкидаючи всі неважливі або невеличкі деталі. Переконливим прикладом художнього узагальнення форми в реалістичному мистецтві можуть бути твори художників-аніمالістів І.Єфімова, Є.Чарушина, А.Марца, а також М.Мітурича, П.Кузнецова, А.Матіса та багатьох інших; 2) у декоративному та декоративно-прикладному (ужитковому) мистецтві зображувані фігури і предмети здебільшого зазнають декоративного узагальнення (спрощення рисунка і форми, змінення колірною забарвлення тощо). Таке (декоративне) узагальнення зазвичай називають стилізацією. В декоративному мистецтві яскравим прикладом узагальнення форми слугують зразки народної керамічної скульптури, у тому числі — глиняні іграшки.

УЗОР — те саме, що візерунок.

Ф ф

ФАБЕРЖЕ – виробнича славнозвісна ювелірна фірма Карла Фаберже заснована у Петербурзі 1842 року. Фірма прославилась високою якістю художнього оброблювання матеріалів, виготовленням ювелірних прикрас із золота, срібла, дорогоцінних каменів, а також виготовленням сувенірних дорогоцінних пасхальних яєць для імператорської сім'ї.

ФАКТУРА - в образотворчому мистецтві сукупність різних технічних прийомів оброблювання поверхонь, що використовуються як засоби художньої виразності: почерк лінії та мазка, рух пензля, пера або олівця, удари різця; рельєф поверхні.

Ф. (поверхні) - характер (властивість, особливість) якоїсь поверхні - природної чи обробленої людиною. На вигляд і на дотик такі поверхні будуть різні. В образотворчому мистецтві ефект різних фактур поверхонь передається властивими певному його виду засобами: в живопису - рухом пензля та характером фарбового шару, в графіці - за допомогою різних за характером ліній, штрихів, крапок та їх поєднань, у скульптурі, архітектурі та декоративно-ужитковому мистецтві - шляхом реального оброблювання поверхні, що відчутне не лише на вигляд, а й на дотик.

ФАРБИ – у технології образотворчого мистецтва спеціально приготовлені рідкі, тістоподібні або тверді речовини та сполуки, що мають підвищену кольорову якість, гарну забарвлюючу спроможність та достатню тривкість.

ФАСАД – в архітектурі вид зовнішніх стін споруди під прямим кутом зору – точно спереду (передній або головний фасад), збоку (бічний фасад), ззаду (задній фасад).

ФІГУРА - в образотворчому мистецтві постать, а також зовнішні абриси людського тіла.

ФЛОМАСТЕР – приладдя для письма та малювання, що має насичений спеціальним барвником стрижень з фетру або повсті. Поширений, переважно, в оформлюваних роботах.

ФЛОРА – у давньоримській міфології богиня квітів, весни та юності.

ФЛОРИСТИКА – у прикладному мистецтві техніка та технологія викладання зображуваної композиції за допомогою засушених квітів, трав, рослин та кори дерев.

ФЛЯНДРІВКА – специфічна система орнаментування в українській народній майоліці, яку отримують певним способом при нанесенні фарб на сирий гончарний виріб.

ФОРМАТ - геометрична форма, розмір та пропорції аркуша (картону тощо), що слугує за зображальну поверхню. Формат може бути: прямокутний, квадратний, овальний, круглий тощо; також - великий чи малий, горизонтальний чи вертикальний, вузький чи широкий; стандартний.

ФРАГМЕНТ - частина будь-якого художнього твору (картини, літературного, музичного твору тощо).

ФРЕСКА – найважливіший різновид монументального живопису, у якому як основна сполучна речовина використовується вапно.

ФРИЗ – орнаментальна композиція у вигляді горизонтальної смуги, що використовується у декоративному живопису, скульптурі, архітектурі, декоративно-прикладному мистецтві. Наприклад, фриз можна побачити вгорі на стіні (в середині або зовні приміщення), на меблевих виробках, на килимі, як облямівку (бордюр), на підлозі тощо.

Х х

ХИМЕРА – у давньогрецькій міфології вогнедишне чудисько із лівовою пащею, хвостом-змією та тулубом кози.

ХОЛОДНИЙ БАТИК – один із способів розпису по тканині із застосуванням речовини, що резервує.

ХРАМ - особлива споруда, призначена для проведення богослужінь і виконання релігійних обрядів.

ХРОМАТИЧНИЙ ТОН, ХРОМАТИЗМ – усі кольори спектра та їх похідні; хроматизм – те саме, що й барвистість, багатоколірність.

ХРОМАТИЧНИЙ КОЛІР - (з грецької «хромос» - *колір*) - кольоровий, барвистий. Це всі кольори (крім білого й чорного) та їх похідні, тобто такі, що мають ознаку кольору.

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА – діяльність, спрямована на створення, розповсюдження, популяризацію, збереження, вивчення та реставрацію художніх творів.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ – є особливою формою передачі уявного та навколишнього світу у мистецтві. Створюючи художній образ, митець часто порівнює зображуване явище з чимось, що може передати його почуття, настрій; поєднує те, що насправді не поєднується, підкреслює окремі риси та явища. У разі вдало створеного художнього образу, почуття та настрій художника (поета, композитора) передаються тому, хто сприймає твір, спонукаючи співпереживати героям творів.

ХУДОЖНИК (ще — **МИТЕЦЬ**) — узагальнена назва людини, основним фаховим заняттям якої є мистецтво: образотворче, література, музика, хореографія тощо.

ХУДОЖНЯ ЯКІСТЬ – у галузі дизайну позитивна якість зовнішнього вигляду виробу, інтер'єру тощо, що визначається гармонійністю форми стосовно розмірів елементів, пропорцій, ритмічного ряду, фактури, кольору та інших композиційних характеристик.

Ц ц

ЦІЛІСНІСТЬ – естетична якість форми, зорове злиття, нероздільність та взаємна гармонія усіх її частин.

Ч ч

ЧІНКВЕЧЕНТО – італійська назва XVI ст. У спеціальному значенні XVI ст. – історична доба у розвитку італійського мистецтва або італійської культури в цілому.

Ш ш

ШАРЖ - в образотворчому мистецтві різновид художньої графіки, заснований на сатиричному або гумористичному загостренні, перебільшенні характерних рис, сторін, властивостей зображуваного.

ШЕДЕВР – твір, визнаний найвищим досягненням мистецтва та майстерності.

ШЛІКЕР – суміш дрібно тертої глини з водою. Цією сумішшю у порцеляновому майоліковому виробництві заповнюють гіпсові форми для відливання виробів; застосовується також для нанесення рельєфного декору на виріб.

ШМУЦТИТУЛ – у книжковій графіці та поліграфії окрема сторінка з коротким заголовком книжки або нового розділу, що розміщується попереду титулу.

ШТАМПИК - 1) спеціальний інструмент-печатка, що виготовляється з твердого матеріалу (дерева, гіпсу, суцільної грудки крейди та ін.) і використовується для відтискування дещо випуклого (барельєфного) або заглибленого (контррельєфного) візерунка на ще не просохлій, м'якій поверхні керамічних виробів; 2) для механічного отримання малюнка орнаменту або зображення на папері фарбами можна

виготовити штампик-печатку з гумки і навіть з овочів (картоплі, моркви тощо).

ШТРИХ – коротка лінія, риска, що виконується одним рухом руки і є найпростішим елементом малюнка, що виконується графічними засобами та інструментами.

ШТУЧНІ КВІТИ – різновид прикладного мистецтва – створення виробів, що імітують природні одиничні квіти або букети з них.

Ю ю

ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО – мистецтво оброблювання коштовного каменю та дорогоцінних металів і виготовлення з них прикрас.

Я я

ЯНГОЛИ – за Св. Письмом створені Богом безтілесні створіння, більш досконалі ніж люди, яким вони сповіщають волю Божу. **Я.** обдаровані незалежною волею; котрі згрішать робляться злими духами. За «Небесною Ієрархією» Дионісія Аєропагита **Я.** підрозділяються на три лика: 1). Серафими, Херувими і Престоли; 2). Господства, Сили і Влади; 3). Начала, Архангели і Янголи.

ЯНТАР (БУРШТИН)– скам'яніла смола жовтого кольору, зазвичай, прозора.

ЯСКРАВИЙ, ЯСКРАВІСТЬ – якість насиченості кольору.

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Владимирская А.О., Владимирский П.А. Искусство для простых смертных. – Москва: Издательский Дом «Вильямс». - 2006.
2. Вачьянц А.М. Введение в мировую художественную культуру «Вариации прекрасного». – Москва: Айрис пресс. – 2004.
3. Вачьянц А.М. Древняя Греция. Древний Рим. «Вариации прекрасного». – Москва: Айрис пресс. – 2006.
4. Вачьянц А.М. Ренессанс. «Вариации прекрасного». – Москва: Айрис пресс. – 2006.
5. Греченко В.А., Чорний І.В. - Історія світової та української культури з тестовими завданнями. – К.: Літера ЛТД. - 2009.
6. Зарецкая Д.М., Смирнова В.В. Западная Европа и Древний Восток. – Москва: Айрис пресс. – 2006.
7. Лепко Н.І., Федун С.І. Образотворче мистецтво в таблицях. – Вінниця: ОШОПП. – 2007.
8. Пасічний А.М. Образотворче мистецтво. Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. – 2003.
9. Сокольникова Н.М. Изобразительное искусство: Учебник для уч.5 – 8 кл.: В 4 ч. Ч. 4. Краткий словарь художественных терминов. – Обнинск: Титул.- 2005.
10. Энциклопедический словарь. – Москва: Государственное научное издательство «Большая Советская Энциклопедия». – 1955.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1100 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1